

AGU

Nr. 35

1. September 1923

DAAMIDE TUALETTIDE SPETSIAAL-ÄRI

HAAPSALUS, KARJA T. 3. **J. SAAR** NAROOVA - JÕESUUS,
MEREKÜLA TÄNAV 32.

TALLINNAS, NARVA MAANTEE NR. 19.

ALATI SUURES VALIKUS ELEGANTSSED VIIMASTE
MOODIDE JÄRELE VALMISTATUD DAAMIDE KLEIDID,
KOSTÜÜMID, MANTLID, PLUUSID JNE.

VALMIS JA TELLIMISTE JÄRELE, TÖÖ OSAVATE MEISTRITE JÄREL-
VALVEL, KIIRE JA KORRALIK. HINNAD VÄLJASPOOL VÕISTLUST.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus «PÄEVALEHT»

Kõige suurem graafikatööstus Eestis

Kõige uuemate võima-
lustega sisseseatud

trükkida

Kõige suuremad ja täie-
likumad rotatsioon-
masinad, kiirpressid
ja ladumasinad. Kõige
mitmekesisem trükiüh-
kede valik j. n. e. j. n. e.

Litograafia

Offsetrükk

Kõige täielikum, mood-
sate abinõudega töötav

tsinkograafia

valmistab võrdlemata
hästi, kõige kiiremini ja
korralikult kõiksugu
graafilisi töid ja võib
sellel alal oma täiesti
uue sisseade lõitu pa-
remate väljamaa selle-
kohaste ettevõteteiga
-- ilgesti võistelda --

Töö kõige kiirem ja korralikum!!!
!!! Hinnad kõige mõõdukamad !!!

**KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI**

**TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. EESTI
KIRJ.-ÜHISUS**

ILMUB IGA NÄDAL

I AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TANAV 2

TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2

„USKLIKUD“ JA „USKMATUD“.

Rahvas otsustas läinud kevadel hääletamisega, et usuõpetus koolides jälle omale kohale asetataks. Kui usuõpetuse poolehoidjad selle järele rõõmustasid, et nüüd see küsimus lühidalt ja selgelt lahendatud, siis oli see natuke enneaegne.

Arvati nimelt, et pärast rahva otsust tarvis ainult asjatundjaid lasta usuõpetuse kava valmistada, haridusministeerium kinnitab selle, saadab kõigile koolidele ja õpetajad hakkavad selle järele õpetama.

Asj ei lähe aga kaugelki nõnda kergesti. Esiteks sellepärast mitte, et need, kes nii ägedalt usuõpetuse heaks kihutustööd tegid, sõrme ei taha liigutada usuõpetuse kavade ja meetodide valmistamiseks, vaid selle töö rahuliku südamega palgaliste peale veeretavad. Teiseks sellepärast, et usuõpetuse teostajat koolis — õpetajat — ja tema hingeelu arvesse ei ole võetud.

Usuõpetuse andmine lastele koolides ei ole ometi mõni teesillutamine, küüdikorra täitmine, rõugepanemine või palgivedu uue koolimaja ehitamiseks, kus ülemuse eeskirjast ja trahviga ähvardusest küllalt on. Usuõpetuse harrastajad, kes asja tõsiselt võtavad, peaksid soovima, et neil tundidel õpetajad lastes usulist tunnet arendaksid ja kõlblisi elamusi süvendaksid. Nagu hiljuti Tallinnas peetud 6. üleriiklisel õpetajate kongressil selgus, ei ole õpetajaskond selle vastu, küll aga selle vastu, et lapsi mõne usutunnistuse või kiriku õpetuse poolehoidjateks, mõne kiriku liikmeiks kasvatada, mille eesotsas usuõpetuse heaks kihutustöötegijad. Kooliõpetaja peab nähtavasti usuõpetuse andmist teatud usutunnistuse ehk ki-

riku põhimõtete järele kastanite tulest korjamiseks kirikuõpetajatele ega taha seda teha.

Usuõpetuse eest võitlejail, kes noorsugu koolis teatud kiriku või usutunnistuse poolehoidjaks tahaksid kasvatada, on nüüd hea nõu tõesti kallis. Sõideldakse õpetajaid ja nende juhtisid uskmata meele pärast ja tuletatakse ähvardavalt meele:

„Rahvas on oma otsuse usuõpetuse asjus küllast selgelt välja öelnud ja demokraatlikus riigis on rahvas kooli peremees. Pahempoolsed kooliõpetajad ei taha seda lihtsat tõeasja arvesse võtta ja tahavad oma teed sammuda. Järjelikult tahavad nad niisugust seisukorda luua, kus usuõpetust isikud õpetaks, kes elukutseliste kooliõpetajate hulka ei kuulu. Pahempoolsete kooliõpetajate juhid ei anna nähtavasti enesele aru tagajärgedest, mis nende usuvastasel võitlushimul meie kooli kohta on.

Seaduse järel on usuõpetus kooliõpetajatele vaba õpeaine: õpetavad usuõpetust need kooliõpetajad, kes seda vabalt soovivad. Usuvastased kooliõpetajad on tahtnud katset teha neile ette kirjutada, et nad seda ristiusu vastases vaimus teeks. Niisuguse seisukorraga ei saa rahvas mitte leppida.“ („Kaja“, 19. aug. s. a. nr. 218. „Kooliõpetajate kongress ristiusu vastu“.)

Rahvas on kooli peremees, rahvas ei saa sellega leppida — aga mis teha? — seda jätab „Kaja“ juhtkirjanik ütlemata ja vist mitte sellepärast, et ta seda teaks.

„Päevalehes“ (nr. 220, 21. augustil, „Kas on meie rahvahääletusel mingisugust tagajärge?“) soovib usuõpetuse poolehoidja „Kooli-

ASUNIKKUDE, RIIGIRENTN. JA VÄIKEPÖLLUPID. RIIGIKOGU RÜHM.

1) H. Ostrat, 2) O. Köster, 3) A. Kütt, 4) R. Penno.

mees“ „kohe“ Tartus ja Tallinnas kursused korraldada, kus need õpetajad, kes usuõpetust soovivad anda, uuemate meetodiliste vooludega tutvuneksid, jõulu vaheajal keskkoolide jaoks Tartus väljamaa jõudude abil meetodilisi loenguid toime panna, edaspidi pikemaid suvekursusi avada ja ülikooli juures usuõpetuse eksamite sooritamist võimaldada.

Kõik väga ilusad abinõud, aga kas nende abil ühtki õpetajat mõne usutunnistuse või kiriku poolehoidjaks saab teha? Ja ega ometi ei taheta, et usuõpetamine „uskmatute“ õpetajate käest „usklike“ kingseppade, vooimeeste või vürtspoodnikkude kätte läheks?

Meie arvates ei ole asi uskmata olekuga õpetajate juures nii hull kui kardetakse.

Kes asja peale kiriklastest objektiivsemalt vaatab, see võib õpetajate viimase kongressi kirjeldusest näha, et teravus usu ja usuõpetuse vastu suuresti vähenenud on.

Lugege selle tõenduseks J. Annussoni „uskmatute“ ja „usuvastaste“ juhi resolutsioone, mis kongressist osavõtjate rõhuga enamuse poolt heaks kiideti. Neis on muu seas öeldud:

„Kõigil inimsoo vaimlise arenemise astmetel võib märgata enam või vähem arenenud tunni isiku ja universumi vaheliste suhete ning elumõiste selgitamiseks. Selle juures valdab inimest tundmus, et ta ainult üks osa millegist suuremast, mille selgitamiseks tal ainult ligikaudsed andmed olemas. Eeltähendatud selgitamistung ühes püü-

dega olla ühenduses sellega, mis temast kõrgemal, loob n. n. religioösi meeletolu.“ (Meie sõrendus. „Ao“ toim.)

See üldseisukoht religiooni suhtes tõendab, et sealpool kitsast materialistilisest usu-eitamise vaatest üle on jõutud.

Lahkumine tekkiis kongressil usuõpetuse andmise kohta koolis.

Professor P. Põld ja tema vähesed, väga vähesed poolehoidjad õpetajate seas soovitasid usuõpetuse andmist valitsevate usutunnistuste alusel.

J. Annusson ja tema rohkearvulised poolehoidjad arvavad, et usuõpetuse andmine teatud kiriku õpetuse järele tooks poliitika kooli, sunniks paljuid õpetajaid silmakirjalikult „uskliku“ osa mängima ega laseks õpetajaid objektiivselt õpilasi ilmavaadetega, uskudega ja usutunnistustega tutvustada. Ei peaks mingil tingimisel õpetajailt kitsasusutunnistuslist „usklikkust“ nõudma.

Vastasel korral on õpetajail selge, et neilt mitte tõsiste sügava usutundega inimeste kasvatamist ei nõuta, vaid korralikkude kirikuskäijate ja kirikumaksu-maksjate valmistamist. See kasvataks aina vaenu „usklike“ ja „uskmatute“ vahel, kuna võitlus nende vahel õpilase vaimlise arenemise kulul sünniks.

Seda seisukohta ruttab „Kaja“ ristiusuvastaliseks tembeldama, mis muidugi liialdus on. Kui õpilasi koolis peale ristiusu veel kõigi tähtsamate usuliste ilmavaadetega tutvustatakse, nagu J. Annusson ja poolehoidjad nõua-

EESTIMAA TÖÖRAHVA-PARTEI ESITAJAD II. RIIGIKOGUS.

1) H. Heideman, 2) V. Kangur, 3) P. Keerdo, 4) R. Pälson, 5) J. Rea, 6) R. Veiram, 7) A. Janson.

vad, siis ei tähenda see veel vaenu ristiusu vastu.

Ristiisku ei peaks nõnda nõrgaks peetama. et teda teiste uskude ja ilmavaadetega ei juleta kõrvu seada lasta. Küllalt kaua on meie koolides teisi uske ja usutunnistusi ühe kasuks ühekülgselt valgustatud, või koguni maha tehtud. Aeg oleks sallivamaks ja objektiivse-

maks saada, seda nõuab ka kristlik ilmavaade.

Igatahes läheb vist asi nii, et usuõpetus koolidesse pääseb ja seda seal õpetajatel ristiusu alusel tuleb õpetada. Aga valitseva kiriku kaitsjad peaksid, kui nad õiged kristlased tahavad olla, väga suurt sallivust teiste uskudega ja ilmavaadetega tutvustamise asjas näitama.

VILJANDI KURBLOOLINE LANGEMINE SEITSMESAJA AASTA EEST.

H. P.

Viljandil on Eesti ajaloo käigus tähtis ja tähelepanuväärne ase. Vana Eesti maalinnadest — mis asjatundja ütelse järele on „Eesti vabaduse aja kõige mõjukamad mälestusmärgid“ — oli Viljandi üks kõige tähtsamatest ja kindlamatest, igatahes Lõuna-Eestis esimesel kohal.

Juba ta haruldaset soodsa seisupaiga pärast: suure järve kaldal, mis teda ühelt poolt kindlalt kaitses, kõrge mäe otsas, teistest mägedest eraldatud sügava kraaviga. Linna asustajad — Eesti südikam suguharu, sakalased — olid seda muidugi veel oma käte jõuga tublilt

kindlustanud, mäekaldad õieti järsuks teinud ning mäeservale tugeva kaitsevalli ehitanud, selle taha seespoole teise jämedatest püstpalikidest kaitseseina. Kui hoolimata linna kõvadusest ja südist kaitsmisest langes Viljandi ometi Saksa ordurüütlite kätte, märkasid need muidugi linna seisupaiga suurt tähtsust ja ehitasid ta varmalt oma kindluseks ümber, enda sõjakunstilist oskust kasutades ja end kaitseabinõudega varustades, veel palju kindlamaks kui eestlaste käes olnud. Selle tõttu peeti Viljandit ordu ajal Vana-Liivimaa (orduriigi) kõige kõvemaks kindluseks; sinna oli paigutatud peale muude kaitseriistade üle 500 suurtüki.

Kui siis Liivi orduriik 16. aastasaja keskel idapoolse tormi tõukel oma alustel vaaruna löi, vaadati Viljandi kui kindla kalju peale, mille ees sõja kõike uhtuv laine pidi murduma. Selles lootuses asus ametist äraastunud ordumeister Fürstenberg 1560. a. Viljandi lossi ülemaks ning ordumehed mõtlesid, et tema osaval juhatusel Viljandi äravõitmatu on. Selles arvamises viisid kõik ümbruskonna mõisnikud ja talupojadki oma varanduse Viljandisse varjule.

Tõepoolest ei suutnud Viljandi alla ilmuv Vene sõjavägi mitmenädalisel piiramisel lossile midagi teha. Kuid vaenuväe juhtidel läks korda kindluse kaitsevägega salakaupa sobitada, milles meestele lubati — kui nad kindluse Vene väele avavad — lossi varandusi omandada niipalju kui suudavad ja siis saagiga vabalt ära minna. Kaitsevaelased — kaugelt suuremalt jaolt hulguselaadilised palgasulased — kes muidugi palga korratu maksmise pärast pahased olid, tegidki seda, ja nii langes vägev Viljandi otse mängides vaenlase kätte.

See nähtus tõendab asjalugu, mida ka muidu sõdade ajaloos leidub, et kuigi sõdimises ülisuur tähtsus on sõjariistadel ja varustusel, siiski otsustandev on sõdurite meelsus ja mehisus; tihtigi on koguni vähene, nõrgalt varustatud kaitseväge väikest kindlust kaua ja tagajärjerikkalt kaitsenud, kuna tugev kindlus kõva kaitsevägega varstigi langes, nagu Viljandi 22. augustil 1560.

Ikkagi tuleb seda arvata Viljandi kindluse haruldase tugevuse teeneks, et ta sel korral ligi veerandsada aastaks venelaste kätte jäi, kuna Poola sõjaväed Liivimaad endale omandada kippudes ja mujalpool tihti sõides endid Viljandist aukartusega eemale hoidsid. Sest Viljandisse paigutatud Vene kaitsevæest polnud küll suuremat asja, nagu seda Võnnu ja

mitme muu kindluse kergelt kaotamine näitas. Kui aga Poola riik hiljem venelasi nende oma kodus kimbutama hakkas (muu seas Pihkvat piirates), andis Venemaa 1582. Sapolje lepingus hirmuga enda käes seisva Liivimaa ühes Viljandiga võitlemata käest ära.

Kuid Poola kätte minnes polnud Viljandi enam kaugelt see, mis ordu ajal olnud; venelased olid kindluse eest hoolitsuse lohakusse jätnud ja ära minnes seda veel meelega lõhkunud. Selle tõttu oli kindluse kõvadus palju vähenenud, nii et järgnevatel aastakümnetel Poola ja Rootsi vahelises sõjas Viljandi mitmel korral ühe käest teisele läks, mille juures igakordne võitja kindlust võimalikult lõhkus ja hävitas, parandamise vaeva aga ei raatsinud keegi näha. Tagajärjeks oli, et Liivimaa uhkem kindlus juba Rootsi ajal varemestesse vajas ning maa Vene alla minekul venelastel temaga enam mingit tegemist polnud; kindral Bauer võttis Viljandi linna ühes lossiga nagu möödaminnes ära. Aga kuigi Viljandi vägeva kindluse hävitamisest umbkaudu 300 aastat mööda, püsivad ta jäänused, nagu tol korral alles jäid, tänini veel aukartust äratavalt püsti ning kuulutavad tumma suuga, kuid võimsal kõnel ta endisest aust ja uhkusest, tähtsusest ja tugevusest...

Ning kindluse looduslik seisupaik äratav lugupidamist Eesti esivanemate taipamise vastu, kes selle koha kahtlemata juba õige varaselt enda sõjaaegseks varjupaigaks, maalinnaks on valinud ja tarbekohaselt kindlustanud, nõnda et kõigi Lääne-Euroopa sõjalise oskuse ja lõikavate sõjariistade peale vaatamata rüütliväel Viljandi võitmisega — mida kahel korral tuli teha — õige palju tegemist oli, isegi oma suure hulgaga (8000 meest). Ka oma puudulikult kindlustatud (kõva, lubjaga ehitatud kaitsemüüri tegemist eestlased kahjuks ei osanud) maalinna kaitsmises näitasid Eesti maleva mehed isegi oma kehvide sõjariistade juures hoopis teist mehisust, kui Saksa kõrge sõjakunsti omandajad sõdurid venelaste vastu üle 300 aasta hiljem.

Teiselt poolt aga ilmus Viljandi võitmise ettevõttes eriti selgelt „meie maale mängitud“ raudmeeste sõjaline oskus ja sihikindlus, ühtlasi poliitiliselt hästi kaalutud võte oma teguviisis. Pealiskaudselt vaadates tundub imeliselt, ja nagu kerglaselt, et mõlemal korral Eestimaa allaheitmisele asudes kõigepealt otse Eestimaa kõverna kindluse Viljandi peale tungiti, kuna hoopis kergem oleks olnud teisi vähemaid ja nõrgemaid maalinnu ära võita. Kuid Saksa väejuhid hindasid õieti küll seda

suurt ja raskesti kaaluvat mõju, mida eestlaste meelsuse peale pidi avaldama nende tähtsama kindluse kaotus. Ja sakslasi ei petnud nende kavatsus, sest tõepoolest avaldas Viljandi langemine mõlemal korral eestlaste peale õige rusuvat ja halvavat mõju, mille tõttu maa äravõitjatel nende ettevõtte hoopis edukamaks ja kergemaks kujunes.

Teatavalt algas Eesti vabadussõda juba a. 1208. sakslaste Ugandimaale ja pärast Sakalasse ilmumisega. Kuid nende esimesed sõjakäigud kandsid üleüldse ettevalmistavat laadi — käidi aga maad rüüstamas, saaki saamas ja inimesi tapmas; maalinnad, kus vastupanekut oodata oli, jäeti kõrvale. Alles kui eestlased a. 1210. mõjuka vastu-sõjakäigu Lätisse ette võtsid ja selle juures Ümera ääres vaenlase raskelt löid (vaata sellest „Agu“ nr. 23), võttis Saksa sõjaülemus sarnase loo eemalhoidmiseks sihikindlalt Eestimaa täielise allaheitmise käsile.

Järgneva jõulu-aegse „kuupaiste“ ajal (mil ööseti sõjakäiguks hea võimalus oli) tõttas suur Saksa vägi ühes abilistega (lätlased ja liivlased) „Eesti pagana rahvastele kätte maksma“. Kuid seegi sõjakäik oli peajoones ainult ränk maa rüüstamine ja saagi kogumine; kuigi neile veel venelased appi tulid, käidi ainult laialt mereäärset maad mööda rüüstades Soontaguni (nüüdne Läänemaa), siis pöörati tagasi.

Järgneval „kuupaistel“ mindi uuesti Eestisse sõtta, seekord Astijärve juurest Sakalamaa poole. Kuid nähes, et Eesti malevad nüüd jalal olid ja kueldes, et üks nendest Liivimaale minekul olevat, pöördi tagasi oma kodu kaitsma. Eestlased aga olid ruttu enda töö Liivis ära teinud ning tulid kähku oma maale tagasi, vaenuväega kokku puutumata.

Aga siis tuli kätte saatusrikas „kolmas kuupaiste“ (umbarvates veebruari lõpp a. 1211.), kus asuti tõsisele löögile Eesti vastu — otsekohe Eesti südamesse torkama, Viljandit ära võtma. Kirjeldame seda lugu võimalikult Saksa ajaloo kirjaniku (Läti Hindriku) oma sõnadega (muidugi tarbe järgi lühendades), et lugetajad nõnda tema kõneviisi ja ilmavaadet täitsa selgelt tundma saaksid, nimelt ka ta suurt sihilikust saksluse tuluks. Paremaks arusaamiseks lisame tarvilised märkused ligi.

„Siis valmistasid riiglased endid usinalt Sakalamaa Viljandi¹⁾ kindluse ümberpiirami-

sele ja kutsusid selleks liivlasi ja lätlasi ligi kõigist nendest maakondadest ja kindlustest; ning et nemad kõiki, kes tulemast tõrguksid, nuhtlusega ähvardasid ja nõnda hirmutasid²⁾. Siis said nemad kokku õige tugeva sõjaväe. Nendega ühes läks piiskopi õemees³⁾ Engelbert rüütlivendadega ja ristasõjalastega ja nad kõndisid Sakalasse, viisid endaga kaasa paterellid⁴⁾ ja ammud ning kõik muud kindluse piiramiseks tarvilised sõjariistad.“

(Sellega lõpetab kirjanik käsiloleva peatüki, kuna kõnesoleval puhul (märtsikuul) piiskop Alberti ametiaasta täis sai, ning algab uue ametiaastaga uue peatüki, nagu ta seda ter- ves omas raamatus järjekindlalt teeb. Uue peatüki algusel loob ta tarvilise sideme eelmise peatüki lõpuga).

„Issanda inimeseks saamise 1211. aastal oli Sakalamaa Viljandi kindluse esimene⁵⁾ piiramine Saksa, Liivi, Läti vägede poolt. Sakslased saatsid piiramise algul liivlased ja lätlased välja kõike ümbrust riisuma ning sealt elutarbeaineid nõutama. Need käisid kõik külad läbi, kus palju paganaid maha löid, teised vangidena kindluse ette vedasid. Siis viis Võnnu Berthold ja Russin⁶⁾ muude lätlastega ja vanematega kõik vangid kindluse ligidale ja ütles (kindluse rahvale): Kui teie loobute enda võõraste jumalate austamisest ja tahate uskuda meiega ühes tõsise Jumala sisse, siis anname need vangid teile elusalt tagasi ja ühineme teiega rahusidemete kaudu vennalikus

2) Siin annab kirjanik enda kahtlases meeles varjamatult tüseda tunnistuse selleks, et liivlased ja lätlased, kuigi nad juba mõni aeg Saksa alamad olnud ja sakslaste sõjaseletsilistena nende sõjakäikudest rohkelt kasu saanud (kirjanik armastab tihti kiidelda, et kristlaste väed riisunud varaga kodu pöörates „saagi enda vahel ühetasa ära jagasid“), ometi sugugi südamest Saksa sõbrad polnud, vaid vaja oli neid sõtta tulekule sundida. Soontaganasse sõtta minnes arvati koguni tarviliseks liivlastelt nende truuduse tagatiseks pantisid võtta. Liivlaste juures, kes sunniviisil alla heidetud, on ustavuse puudus arusaadav, huvitavalt aga tunneb, et isegi Saksa sõbralisi lätlasi õieti usaldada ei võidud.

3) Ladina sõna „gener“, mis siin tarvitatud, tähendab ühtlasi ka väimees, kälimeest jne.; kuna aga piiskopil muidugi tütar ega naiseõde ei olnud, on kõne küll õemehest.

4) Kiviheitmise masinad, mis sakslastele väga mõjukateks sõjariistadeks olid maalinnade lõhkumiseks ja nende kaitsjate surmamiseks; need täitsid keskajal suurtekkide aset.

5) Kirjanik on nähtavalt oma toode kirjutanud ühtlaselt umbes a. 1226, mil ka teine piiramine ju mõõdas oli, ta teeb siis nende vahel vahet.

6) Esimene orduülem Võnnu kindlusest, teine lätlaste tähtsam vanem, ligikaudu seda, mis eestlastele Lembit oli.

1) Ladina keeles algkirjas Viliende nimetatud; selle nime on kirjanik siis kaunis õigeit kirja pannud, kuna mitmeid muid suurelt on väänanud.

armastuses⁷⁾. Ometi ei tahtnud nemad kuuldagi teisest Jumalast ja kristlaste nimest, vaid ähvardasid suurustades sõjaga, panid sakslaste sõjariistad, mida nad esimeses võitluses kindluse väravas olid riisunud⁸⁾, enestele ümber, hooplesid kindluse kõrgemal serval, seadsid endid sõdimiseks valmis ja osatasid oma kisaga teotuliselt (sakslaste) väge. Sellest vihaseks saades võtsid Russin ja muud lätlased kõik vangid kinni, surmasid nad ära ja viskasid kindluse kraavi⁹⁾, ähvardades kõige kindluse rahvaga sedasama teha. Selsamal ajal surmasid ammukütid paljuid (kaitsjaid) ja ajasid muud valli taha peitu; teised (sakslased) ehitasid jälle tugeva kaitsetorni. Liivlased ja lätlased vedasid puid kraavi ja täitsid selle ääreni täis, mille peale kaitsetorni üle kraavi ajasid (valli ette)¹⁰⁾. Siis läksid lätlased ühes ammuküttidega torni üles, surmasid sealt nooltega ja odade pildumisega paljuid kindluse kaitsjaid ja haavasid teisi, nõnda oli suur sõdimine viis päeva järgimööda. Eestlased püüdsid kindlusest suurel hulgal tuld kärudega¹¹⁾ sinna peale vedades esimest puuhunnikut (mis kindluse ees) põlema panna, aga liivlased ja lätlased puistasid lund ja jääd sinna peale ja kustutasid tule ära...

Sakslased seadsid masina üles, millega nad ööd ja päevad kive pildudes kindluse kaitsevargid ära purustasid ning kindluses olevaid inimesi ja loomi suurel hulgal tapsid, mida lugu eestlased enne kunagi põlnud näinud ja nõnda oma hooned niisuguste löökide vastu mitte kindlustanud¹²⁾. Liivlased lätlastega kõrgendasid puuhunnikuid kindluse ees, kuivi puid peale pannes vallipealse pihapuu aiani, siis läksid sakslased oma raudriietes¹³⁾ üles ja murdsid aiaplangid maha, aga leidsid seestpoolt veel teise kõvema pihapuu aia, mida nad

7) Tunnub küll õieti iseäraliselt rõõvkäigult tulles, tapmisest veriste kätega, kõnelema hakata „venna armastusest ja rahusidemetest“, ning enda „tõsist Jumalat“ teistele omaks pakkuda, aga oma vildaku vaate juures ristiusu mõtte peale sai Saksa preester sellega valmis ja on pahane pealegi, miks eestlased niisuguse kaubaga rahul ei olnud.

8) Muidugi langenud sakslastelt, kelle surmast aga kirjanik targu vaikib.

9) See hirmutegu oli kirjaniku arvates muidugi kõigiti korras.

10) Vististi alla seatud palgirullide üle.

11) Ladinakeelsest sõnadejärgust ei saa õieti aru, kas eestlased tuld viskasid oma kärudest (või vankritest), või vaenlaste kärudesse.

12) Arusaadav, sest venelastel, lätlastel ja leedulastel, kellega eestlased seni sõdinud, ei olnud niisuguseid masinaid.

13) Millega nad tule ja vaenlaste löökide vastu kaitstud olid.

maha kiskuda ei suutnud. Kindluse kaitsjad kogunesid üleval (aia serval) ning ajasid sealt suuri kive ja puid pildudes sakslased tagasi; maha minnes panid nad puudele tule külge ja süüitasid nii kindluse põlema. Eestlased aga kiskusid põlevad plangud ja kindluse puuvargid maha ja ajasid laiali. Tuli kustus, teisel hommikul parandasid nad kõik kahju ära ja muud¹⁴⁾, kinnitasid end jälle kindluse kaitsmisele. Kindluses oli aga palju surmatuid, inimesed olid peaaegu kõik haavatud ja neil oli suur veepuudus, nii et ära nõrkesid. Kuuendal päeval ütlesid sakslased neile: Kas teie ikka veel vastu panete, ega taha meie Loojat tunda ja vastu võtta? Teised vastasid: Meie tunne küll, et teie Jumal suurem on kui meie jumalad, kuna ta meid on ära võitnud ja end austama sundinud; sellepärast palume, meile armu anda ja ka meile armulikult ristiusu iket peale panna, nii kui liivlastele ja lätlastele¹⁵⁾.

Selle peale kutsusid sakslased kindluse vanemad välja, kellele nad kõik ristiusu kohused ära seletasid ja rahu vennalikus armastuses lubasid¹⁶⁾.

Selle peale andsid nemad (eestlased) rahu-kindlustuseks pantisid, võtsid preestrid oma kindlusesse vastu, kes kõik majad ja kindluse, mehed ja naised kõige muu rahvaga pühitsetud veega üle siputasid ja neid esiotsa vähelest ristimise vastu valmistasid¹⁷⁾, kuna ristimisesakramendi jagamise siin olnud raske verevalamise pärast edasi lükkasid¹⁸⁾. Kui see sündinud oli, pööras sõjavägi Liivimaale tagasi.“

Nii Saksa preestri kirjeldus Viljandi esimesest äravõitmisest. Selle järgi ei jutusta ta mainitud koha saatusest üheteistkümnenda aasta

14) Kes veel sõdimiseks kõlbulised olid.

15) Vaevalt oli eestlaste vastus küll nõndaviisi ristiusku austav, kui Saksa preester kirja pannud, vaid ta on seda küll oma mõtteviisi kohaselt niisuguseks moondanud. Õige tähelepanev on, et kirjanik siin ise otsekohe ja lausa ristiusku i k k e k s nimetab.

16) Jällegi kõneleb kirjanik siin „vennaarmastusest“; see tunnub parajalt tehtud veretöö järele otse mõnitavalt. Niisama ka ütlus, et Eesti vanematele „kõik ristiusu kohustused ära seletati“. Sest nõndaviisi püstijalu seistes ei saadud ometi ristiusust muid seletada, kui selle „ikke“ ulatust, mis eestlastel ristiusu vastuvõtmisega kanda tuli, ja see ei võinud uut usku nendele põrmugi meeldivaks teha.

17) Väga vähene pidi see ristimisele valmistus küll olema, sest muidugi kõnelesid Saksa preestrid eestlastega tõlgi kaudu, ja kui vaevaline niisugune juhuslikult võetud tõlkide talitus on, nähti meil viimasel ajal Vene kohtute tegutsemise juures selgelt. Kirjanik ütleb, et preestrid „kateriseerinud“, see on katekismuse moel õpetanud.

18) Niipalju häbeneti siis ometi, et inimesi kohe vereloikudes ristima ei hakatud.

jooksul muud midagi¹⁹⁾, kui nimetab seda kahel korral nagu mööda minnes. 1212. a. tulnud piiskopi käsul preester Salomon Viljandisse „õnnistusesõna kuulutama ja ristima“, läinud aga pea sealt jälle ära, 1217. aastal. Paala lahingule minnes, peatus Saksa vägi Viljandis, oli siin ööd ja pidas jumalateenistust.

Kuid nendest kahest märkusest jätkub juba teadmiseks, et Saksa võim Eesti kangemat maalinna kätte saades selle kindlalt oma käes hoidis, lõhutud kohti ära parandas, oma poolt enda suuremat sõjakunsti kasutades seda veel kindlamaks tegi ja enda kaitseväge sisse paigutas, nii et eestlased linna enam tagasi võitma minna ei julenud, olgugi, et õige pea pärast Viljandi langemist sakalased nendele pealesunnitud rahu „jälle tagasi saatsid“ ja sõda uuendasid, mille jooksul Eesti maleva õige kaugele Liivimaale tungis, Koiva jõe alamjooksuni, Toreidasse ja Kubesalusse, kus aga rängalt lüüa sai. 1212. a. rahutegemisel jäi juba kõik Sakalamaa Navesti jõeni Saksa valitsuse alla, muidugi ka Viljandi. 1215. a. uuendati küll jälle sõdimist, aga nagu eeltoodud märkusest näha, seisis Viljandi Paala lahingu ajal ikka sakslaste käes. Ning hiljem, kui Saksa võim juba Põhja-Eestisse ulatus, arvasid Saksa sõjalased endid seal nõnda julged olevat, et kindluse kaitseväge hulka ka eestlasi võtsid. See aga sai neile hukatuseks.

Sest kui 1222. a. lõpul üle terve Eesti vägev liikumine lahti pääsis võõra võimu välja tõrjumiseks (vaata „Agu“ nr. 23), äratas see varmalt vastukaja ka Viljandis asuvate Eesti sõjalaste rinnas. Hästi küll teades, et kõva kindlust väljaspoolt ära võita võimata oli, võtsid nad selle teo südilt üksi oma jõuga ette. 29. jaanuaril 1223. jooksid sakalased, kes rüütlivendadega ühes Viljandis elasid, kõik oma mõõkadega, ammudega ja kilpidega kokku, haarasid mõned orduvennad ja nende sulased ning Saksa kaupmehed kinni ja tapsid need ära. Suurem osa ordumehi oli parajasti kirikus, neid pöörati sealsamas ümber ja meelitati rahu töötades välja, mille peale neid vangistati; kõik varandus „võõrandati“ muidugi. Tugev kindlus võeti uuesti eestlaste omaks.

Seda ei saanud aga enam kuigi kauaks, sest juba sellesama aasta suvel, selle järgi kui eestlaste asi Tallinna all äpardus, julges Saksa vägi ühes oma abilistega jälle Sakalasse tungida ning ka Viljandi peale kippuda. Seekord löödi vaenlased küll kergelt tagasi, ainult „kolmandani tunnini sõdides“, nähtavalt polnud

nad siis pikemaks sõdimiseks valmis. Aga niipea kui vähe hiljem Eesti peavägi Ümera ääres otsa sai (vaata „Agu“ nr. 29), võeti varmalt Viljandi võitmine päevakorraks, et sellega Eesti sõjakusele surmahoopi anda.

Laseme nüüd jälle Saksa ajaloo kirjanikul endal kõneleda.

„Kui eestlased Ümera ääres ära võidetud, saatis piiskop Bernhard²⁰⁾ kõigele Liivi- ja Läti- maale käsud ja kutsus nii kirikumehi kui rüütlivendi ning liivlasi ja lätlasi, et nad kõik eestlaste vastu sõtta tuleksid. Need kuulsid kõik ustavalt sõna ja tulid hulgal kokku, ka ristisõjalased kaupmeestega; mõned sõitsid laevaga Koivat mööda, teised tulid jala ja teised hobustega, ja jõudsid 8000 mehega palvete ja töotuste kohale²¹⁾. Sealt tõttasid nad edasi Eestimaale ja läksid teist korda Viljandi kindluse peale, ehtasid seal väiksemaid masinaid ja paterellisid, tegid õieti tugeva ja kõrge torni puust²²⁾, mida nemad kraavini (sisemise küljeni) edasi nihutasid, et siis sealt kindluse valli alt teed läbi kaevata. Aga kindluses olevad ammukütid takistasid seda teguviisi väga suurelt. Sest nende käes oli hulk rüütlivendadelt saadud ambusid, ja nemad ehtasid ka paterellisid ja masinaid kristlaste masinate vastu ja sõdisid vastastikku palju päevi. Sest piiramine algas Peetruse ahelate pühal²³⁾; aga pühaneitsi taevamineku päeval olid nemad (kindluse kaitsjad) tüdinenud ja andsid alla.

Sest ilm oli väga palav, mille tõttu hulk inimesi ja loomi kindluses nälja ja janu pärast nõrkema hakkasid, nii tekkis kindluses langenute mahamatmata kehade hirmsa haisu pärast karge katk, mille mõjul inimesed põdema ja surema hakkasid. Et siis need, kes veel elus olid, mitte enam vastu panna ei suutnud, ning veel nägid, et kristlased kindluse juba teist korda põlema olid pannud, andsid nad endid kõigega, mis neil oli, kristlaste kätte. Selle peale tegid nad kristlastega rahu ja läksid kindlusest välja, võtsid jälle kristliku õpetuse ikke oma peale, töötades, et nemad edaspidi iial enam oma ärataganemisega usu sakramentideid ei teota, ja lubasid oma üleastumise eest

20) Kes seekord piiskop Alberti täisvolitusline asemik oli.

21) See koht oli nähtavasti kusagil Ümera läheduses, nii Eesti-Läti piirimaal, sest seda nimetatakse sakslaste sõjakäikudel mitmel korral. Koha saksakeelne nimi „Wohlfahrt“ („head teed“ tähendades), mida hiljem Läti „Etvele“ paika kandis, juhib arvamisele, et see oli vana Eesti Ooवेle maalinna koht.

22) Niisamuti kui esimesel piiramisel.

23) Esimene on teatavasti kalendris 1. aug. ja teine 15. aug. Muidugi on siis maksev vana kalender mõeldud, mis nüüdsest 10 päeva taga seisab.

19) Ka muidu kirjutab ta sündmusi tükati koguni katkestatult, paljugi vahele jättes.

tasu anda. Ja rüütlivennad muude sakslastega andsid neile armu, ehk nemad küll end kuritöö pärast nii oma elu kui ka kõik vara oleks pidanud kaotama²⁴⁾.

Kindluses olevad venelased aga, kes ärataganenutele (eestlastele) appi tulnud, poodi kindluse äravõtmise järele kõik üles, teistele venelastele hirmutuseks. — Kui siis rahu jälle kõigis asjus korrata seatud, läksid kristlased kindlusesse, ja kui nemad kõik, mis nad seal leidsid, ära olid võtnud, hobused ja loomad välja ajanud, jagasid nad saagi enda vahel ühetasa ära ja lasksid inimesed oma külladesse minna . . .”

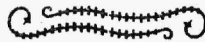
Viljandi langemise teade mõjus eestlaste peale nii rängalt, et ligidal olev Paala äärne kindlus, mille peale Saksa vägi kohe tungis, „end ajaviimata kristlaste kätte andis“, mille järgi kindluserahvaga nõndasama talitati kui

²⁴⁾ Selle headusega hooplemine on küll tühine, sest võidetute elu oli ju sakslastele endile vaja nende teenimiseks, ning varandus võeti eestlastelt pärast ometi ära.

Viljandis. Sellega oli Sakala jälle täitsa Saksa võimu all. Ja pea läks kogu muu Eesti ka, sest eestlased kaotasid selle sündmuse mõjul iga vastupaneku lootuse. Olulikumult oli küll Ümera äärne löök rängem olnud, kui Viljandi langemine, aga see ei saanud mitte nõnda üle maa teatavaks; Viljandi allaandmise sõnum aga kohutas kõigilpool meeli ja halvas tegujõudu.

Nõnda olid Viljandi sündmused 700 a. eest Eestile väga saatustlised. Kui 120 a. hiljem, jüriöö mässu järele, Viljandis jälle 1227. a. tegu korrata katsuti, rüütlitele äkiliselt kallal tungides neid üllatada ja võita, lisas see püüe Viljandi kurbloolusele veel uue kohutava lehekülje ligi . . .

Aga tasuks sellele endise aja kurbloolusele, omandas Viljandi endale Eesti uuemas ajaloo õige auväärilise aseme: seal ja ta ligemas ümbruses kujunes umbes 60 a. tagasi Eesti rahvuslase iseteadvuse kolde koht, kust välja läks voolus, mis nüüd on viinud Eesti omariiklusele.

L I L I T.

*Näe, kadus horitsondil päikse tulikettaline kuju
ja saabus süsisilmiline sünge öö;
maa tumenes, ja kirgi valgustpageline tuju
kaob ümberringi tuhattoimilise nõidusvöö.*

*Käib Lilit, pakitsevad ihad leegitseva rinda maet
ja soovekihun sütisklema hõõgub ihu;
käib keset ohti ärapäolat naine, kõrbe aet,
kun tiiger, shakal varitseman värskaid lihu.*

*Pain teadmine: nüüd Eva-võistlei abielusängin,
ja Adam, kellel rahuldunud ihkehood,
ei mõtle tood, kes kõndis tulihelgülsin kängin
kesk paradiisiaeda, Isast esimeseks lood.*

*Mees põlgas tulitütret, kellel ebamuldne oli ihu, vaim
ja kelle silmasäraring nii pimestavalt valus;
näis võõras, mõistmatuim too imeõilmiline taim —
mees Loojalt endal naise maise palus.*

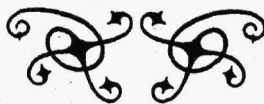
*Käib Lilit, pakitsevad ihad leegitseva rinda maet
ja soovekihun sütisklema hõõgub ihu;
käib keset ohti ärapäolat naine, kõrbe aet,
kun tiiger, shakal varitseman värskaid lihu.*

*Kuid siis, kui Eva lihalised rinnad närbund
ja puuse ümarusilt kadund kutsuv mäng,
kord ärkab Adam, pettumusitusast kurbund,
on tühitüütaks saanud jahtund säng.*

*Siis paelab mõtte naine taandet, kummaline kauge neid,
ja kõrvu kiusab paradiistik unund kaja —
ning jätten pisarmerre maha ema, pere, maja,
lääb Adam võlutuna ohtseid kõrbeteid.*

*Näe, kadus horitsondil päikse tulikettaline kuju
ja saabus süsisilmiline sünge öö;
maa tumenes, ja kirgi valgustpageline tuju
kaob ümberringi tuhattoimilise nõidusvöö.*

H-a.

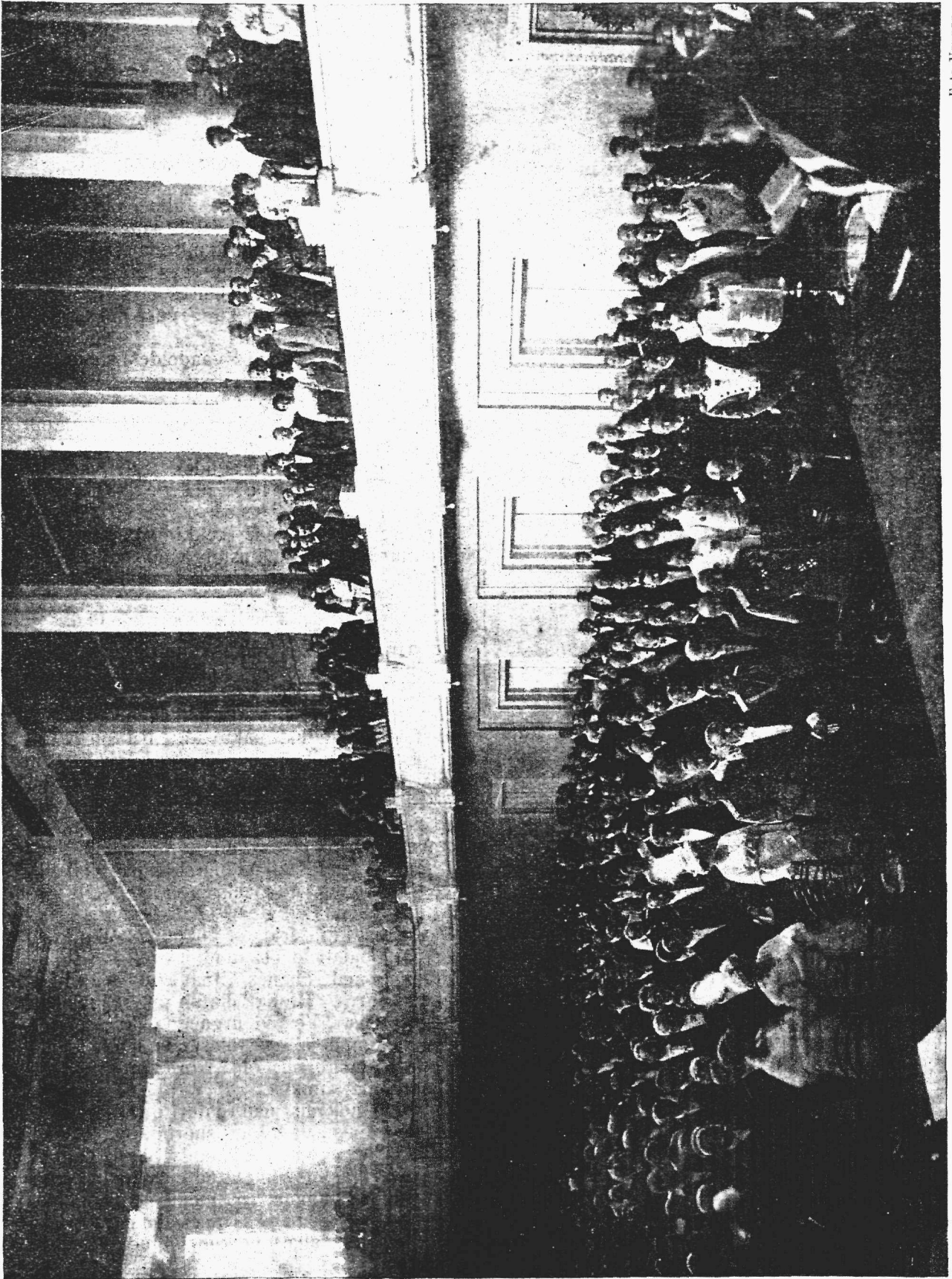

Foto Vannus.

„ESTONIA“ TEATRIMAJA AVAMINE KÜMMINE AASTA EEST.

Preester Iisik toimetab õnnistamist õigeusu kombe järel. Eesreus kuberner Korostovets ja teised Vene tollaegsed kõrgemad ametnikud.

MAAKERA ÜRGJÕUD.

2

(RECLUS, SOUPANI JA SUESSI ANDMETEL.)

Vulkanism ja mägestikud.

Kuna tuld purskamine alati mäe otsas asuva kraateri (või ka paljude kraaterite) kaudu sünnib, on vulkanismi eriliseks mägestikunähtuseks hakatud pidama. Sarnane vaade pole aga küllalt õigustatud. Suur hulk maakera mägestikke ei kanna vulkanismi jälgi. Ühtlasi tuntakse vulkaane, mis mägestikkudest hoopis kaugel asuvad.

Fakt on ainult see, et kuhu vulkaan on tekkinud, sinna peab paratamatult ka mägi tekkima. Maapõuest puristatavad ained — laava, tuhk, liiv — ei saa laiali valguda, vaid kasvavad kuhikuna kraateri ümber. Mida vanem kraater ja mida intensiivim tema tegevus, seda suurem kuhik — mägi. Kui selle juures kraater peaaesjalikult tuhka ning muid pudedaid aineid sülitab, omandab mägi lõpmatu sümmeetrilise kuju — terava koonuse, mille kohta lausuda võiks: see on kui treitud.

Uute vulkaanide (tuld purskavate mägede) tekkimist tuleb meilegi päevil ette ning teadus on rikastatud mitme tekkiva vulkaani kirjeldamisega poolest. Üks huvitavamatest noor-vulkaanidest sündis 1538. a. Itaalias Neapoli lähedal. See mägi on veel praegugi alles, kuulub töötavate vulkaanide hulka ning kannab Monte Nuovo nime.

Kraater tekkis lagedal põllul. Oli tugev maavärisemine. Terve pind hakkas pikkamisi kõrgemale kerkima, kuni mürinal maa lõhkes ja tulised sambad taevasse tõusid. Lemmendas harilikke vulkaanilisi väljahahteid. Ümbrus kattus 7 miili kauguselt nõe ning tuhaga. Kui uus kraater mõne päeva pärast rahulikuks muutus, leiti, et tekkinud mägi 140 meetrit üle ümbruse tõuseb. Kraateri laius — 370 meetrit, sügavus — 120.

Väga huvitava kirjelduse uue tuld purskava mäe tekkimisest annab Leopoldt Buch oma raamatus „Kosmos“. Ta jutustab nimelt Horullo vulkaani tekkimisest Mehikos. Ka seal käis tuld purskamise eel tugev maavärisemine, mille kestusel pind purunes ning kõigile nähtavalt mägi üles kerkis.

Missugust osa vulkanism mägede tekkimisel üldse avaldab, selle kohta lähevad teadlaste arvamised tublisti lahku. 19. aastasaja esimesel poolel kalduti arvama, et mägestikud kõik aina vulkaanilise tegevuse tagajärjel võisid sündida. Uuemad uurimised lükkasid selle tõekspidamise ümber. Mäekihtide iseloomulik asetus

ning see asjaolu, et mägestikud ikka suurte madalikkude (merede, ookeanide, steppide) naabruses asuvad, tõestab vastuvaidlematult „langemise ja murdumise“ teooriid, mitte vulkanismilisi põhjendusi. Maakera väline kate (pind) peab üldise jahenemise kestel langema, mis oma korda selle kate murdumise ja serviti üleskerkimise tingib, nagu muu seas külmal talvel järve jääst näeme. Seal juures ei salga uuem teadus sugugi vulkaanilist tegevust kui kaaste gurit mägede tekkimisel.

Sellekohast erikaarti vaadeldes näeme, et tuld purskavad mäed teatud sirgjoones venivad. Arvesse võttes suuri madalikke, millele need jooned kõrvunevad, võime vist liialdamatult öelda, et vulkaanid asuvad maakera välise koorre murdumiskohtadel, pragudel. Siit järeldus: vulkanism pole mägestikkude tekkimise põhjuseks, vaid kaasnähtuseks. Mägede tekkimine (maakera pinna murdumine) hõlbustab vaid vulkaanide tekkimist.

Suurimad ürgkatastroofid.

Juba uute vulkaanide tekkimislugu arvesse võttes võib oletada, et tuld purskavad mäed ainult laava ja muude vulkaaniliste ainete väljahahtimisega ei lepi, vaid kõikisugu teistelegi üllatustele võimalust pakuvad. Nii on värske kraaterite tekkimine vanade kõrvale üsna tavalik nähtus. Etnal on üle üheksasaja abikraateri, millest mõned ainult heinakuhja suurused, teised aga sadandete meetrite kõrguseni tõusevad, nagu muuseas Monte Minardo. Need abikraaterid lendavad tuld purskamise silmapilkudel tihti õhku. Ka peakraater ise võib lõhkeda, puruneda, kildudena laiali lennata. Vesuvi ja Etna kraaterid on enam kui üks kord raskesti kannatada saanud. Veel 1879. a. purskamise ajal lühenes Etna kraater umbes 15 meetri võrra. Praegu ulatub ta 3313 meetrit üle merepinna. Vesuvi ürgaegne kraater on hoopis umbunud ja oma ülesande uuele avausele edasi annud, mis oma korda mitmeid lõhenemise jälgi kannab.

Katastroofid, mis peakraaterite purunemisel maakera vapustavad, on suurimatest üldse. Nii näit. Cocceguini vulkaani õhkulendamine Kesk-Ameerikas. Nimetatud vulkaan asus Fonsecy lahes, kõigest 150 meetrit kõrge. Jaanuarikuus 1835. a. paiskas maa-alune tuli kogu selle mäe taeva alla. Õhkuheidetud tükkidest

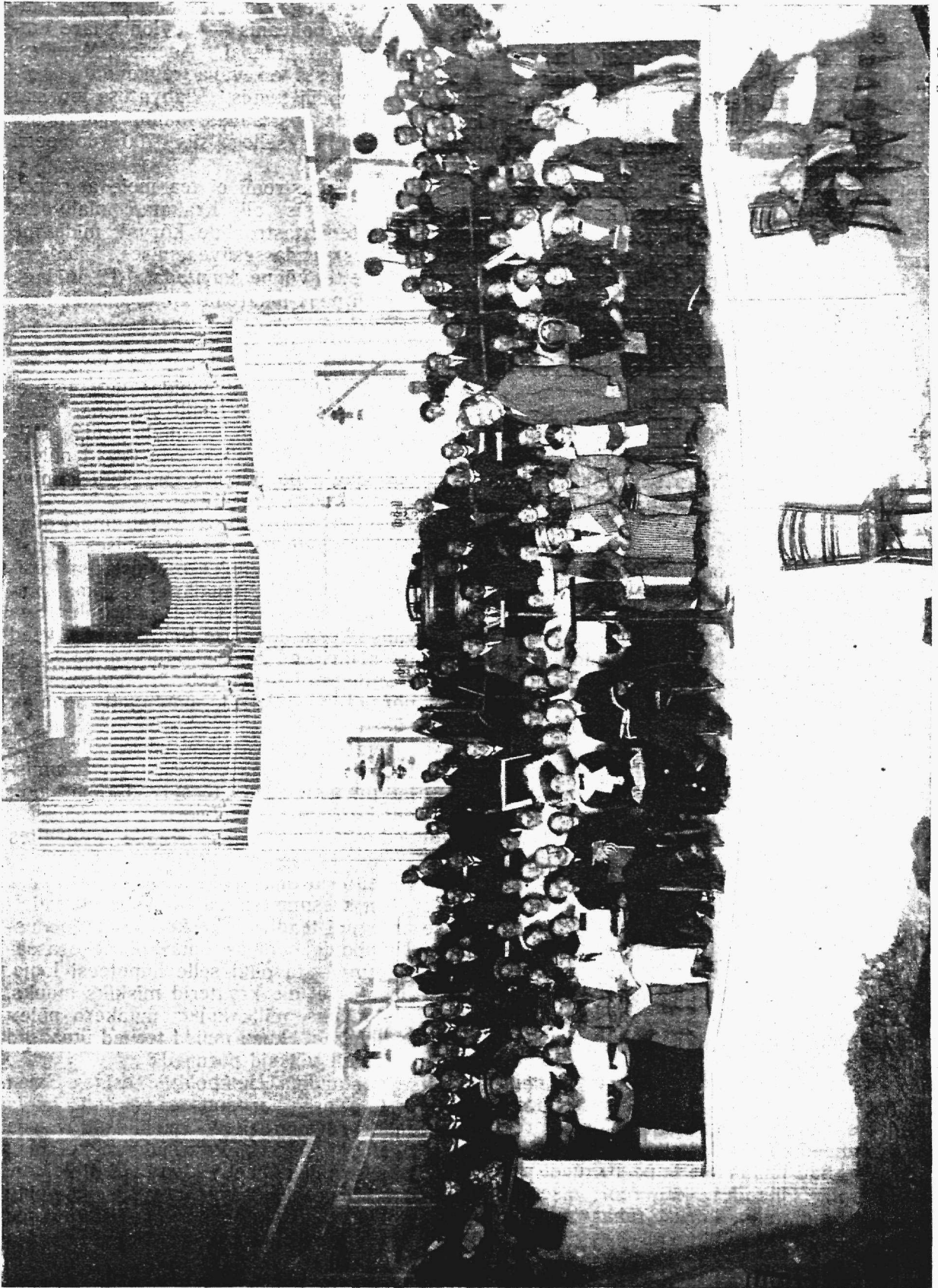

Foto Vannas.

„ESTONIA“ TEATRIMAJA AVAMINE KÜMMNE AASTA EEST.

Sinfonia orkester ja „Estonia“ segakoor A. Topmami juhatusel kontserisali laval.

tekkis hiiglapilv, mis ulatus sadande meremiilini. Kahes kohas, kuhu hävitatud mäe jäänused peaaesjalikult langesid, tekkisid merre saared. Neljakümne miili lausel sirklingil, katastroofi kohast mõttes, kattus maapind tuhaga, mis paiguti 5 meetrit sügav oli. Hukkusid tuhanded inimesed ning loomad.

Must pilv ummistas päikse. Välgud sähvisid otsekui viimsepäeva ootel. Kahe ööpäeva jooksul ei nähtud muud valgust kui pikkeri tuld. Et hirmsast pimedikust pääseda, põgenesid inimesed ja loomad Fonsecy lahe kallast mööda lõuna ning põhja poole. Elavate olevuste meelega oli tol kuulmatul ööl nii vapustav, et kiskjad loomad — hääned, kotkad ja maod — inimestelt kaitset otsisid ja nendega koos põgenesid, tunnustades instinktiivselt inimnõistuse suurt ülekaalu.

Veel kohutavam, veel ürgjõulisem oli Krakatau katastroof 1883. a. Krakatau saar asub (õigem asus) Suures Sundis Jaava ning Suumatra vahel. Töötav vulkaan küll, kuid tema kraater ei avaldanud kuni 1883. aastani iseäranis intensiivset tegevust. Aga augustikuu esimesil päevil 1883. a. algas mäeavaustest järjesti kestev tuha- ning nõetuiskamine, mis saare paradiisliku taimestiku täiesti hävitas. Kuu teisel poolel muutus tuld purskamine väga ähvardavaks. 26. aug. oli saatuslik tund kätte jõudnud. Kostis ebatahalik mürin — maailmade algupäevne mürin — ning kogu Krakatau paiskus sadandesse ossa kistuna Sundil laiali. Mäe asemele tekkis meri, millest paistab veel ainult tükike endist kraaterit.

Ookean möllas seni nägematult. Vähemad laevad said hukka või kanti lainest kuivale. Vesi tungis naabruskonna saartele, uhtis seal terved külad ning põlismetsad maha. Paari minutiga hukkusid Anger, Bentam, Merack — kõik tuntud kaubalinnad. Suumatra ning Jaava kaldad muutusid tundmatuiks. Maa laastus; paistsid juuritud puud ning inimeste ja loomade korjused. Suumatral üksi hukkus 40.000 inimest. Sundi vetes ujus tuhk ja nõgi, kandes otsekui ajujää katastroofist tabatud laevu. Pimedik painas mitme ööpäeva kestel ilma. Emake maa oli jälle kord elavatele olevustele nalja valmistanud.

Et Krakatau hiiglaplahvatusest mingit aimu anda, nimetame järgmist: plahvatusest tekkinud õhulaine rändas, nagu kindlad meteoroloogilised andmed näitasid, kolm korda ümber maakera. Berliini jõudis see laine 10 tundi pärast katastroofi. Oletades, et vool otsemat teed tarvitas, pidi tema kiirus tuhat meetrit tunnis olema.

Ka ookeani lainetamine ei lasknud end ta-

valikkude tormidega võrrelda. Liikumine tundus kogu India ookeanis — Ceyloni saare ümber, Madagaskari rannal, Adenis, Manillas. Merelaine kiiruski on välja rehkendatud, nimelt 300 meremiili tunnis. Plahvatuse mürinat kuuldi muu seas Austraalias, Manillas ja koguni Madagaskaril — sellega siis 4700 kilomeetri kaugusel.

Suuremat katastroofi ei tea meie aeg tunnustada. Aga mis oli Krakatau plahvatus nende ürgsete katastroofide kõrval, mida me ainult vaikselt endassesüvenemises maakera algupäevilt ette võime kujutada! Ei midagi. Mängupüstoli pauk batareide kogupaukude keskel.

Tuld purskamise põhjused.

Olles vaadelnud vulkaanide tegevust, ei pääse küsimusest mööda: millest oleneb tuld purskamine? Kust tuleb see hiigla jõud? Millest kõneleb laava? Millest jutustavad põlevgaasid? Kelle tahe ilmutab end kõues ning tormis ning — hävituskeski?

Vastus võib vaid teatava piirini kindel olla: emake maa sammub oma arenemises edasi. Ilmaruum neelab iga tunniga osakese tema esialgsest soojusest, mille tagajärjel tasakaal pinnal ning tulise seesmuse vahel väärtub. See tingib välise kesta liikumise (murdumise), veed ning atmosfäärilised tegurid aitavad kaasa ja üksikud katastroofid, otsekui ürgaegiste tormide nõrgad vastukajad, muutuvad aegajalt möödapääsmatuiks.

Nii ei ole siis maavärisemised ja vulkaanilised nähtused miski muu kui maakera jahtumisprotsessi tunnustajad ja tõestavad oma poolt aina Kant-Laplace'i loomisteoriid: oli päiksest eraldunud põlevkeha, mis aegade miljonites kustus. Aga ta seesmus hõõgub veelgi.

Kas kraaterid oma tulise säsi otse maakera leegitsevast seesmusest saavad, selle üle vaieldakse praegugi teadlaste keskel. Suur loodusuurija Humboldt pooldas „otsekohest osasamist“, õigem — ta oligi selle hüpoteesi looja. Tema arvates ei ole kraaterid miskiks muuks, kui õhuluukideks, mille kaudu maakera põlev seesmus „hingab“, kuna muidu terved ilmaosad pakitsemise all võiksid puruneda.

Otse vastandina Humboldtile esines Saksi geoloog A. Werner arvamisega, et tuli, laava ning muud kraateri heited üsna lihtsalt vee ja karbiidi ainete kokkupuutumisujuhtumistel maa sügavuses keemilisel teel tekivad. Kui oletada, et maakihtides rohkesti kustutatamat lupja ning karbiiti leidub, siis on enesest mõistetav see reaktsioon, mis vee juure tungimisel nendes kihtides sünnib. Tuli tärkab enesest, näiteks

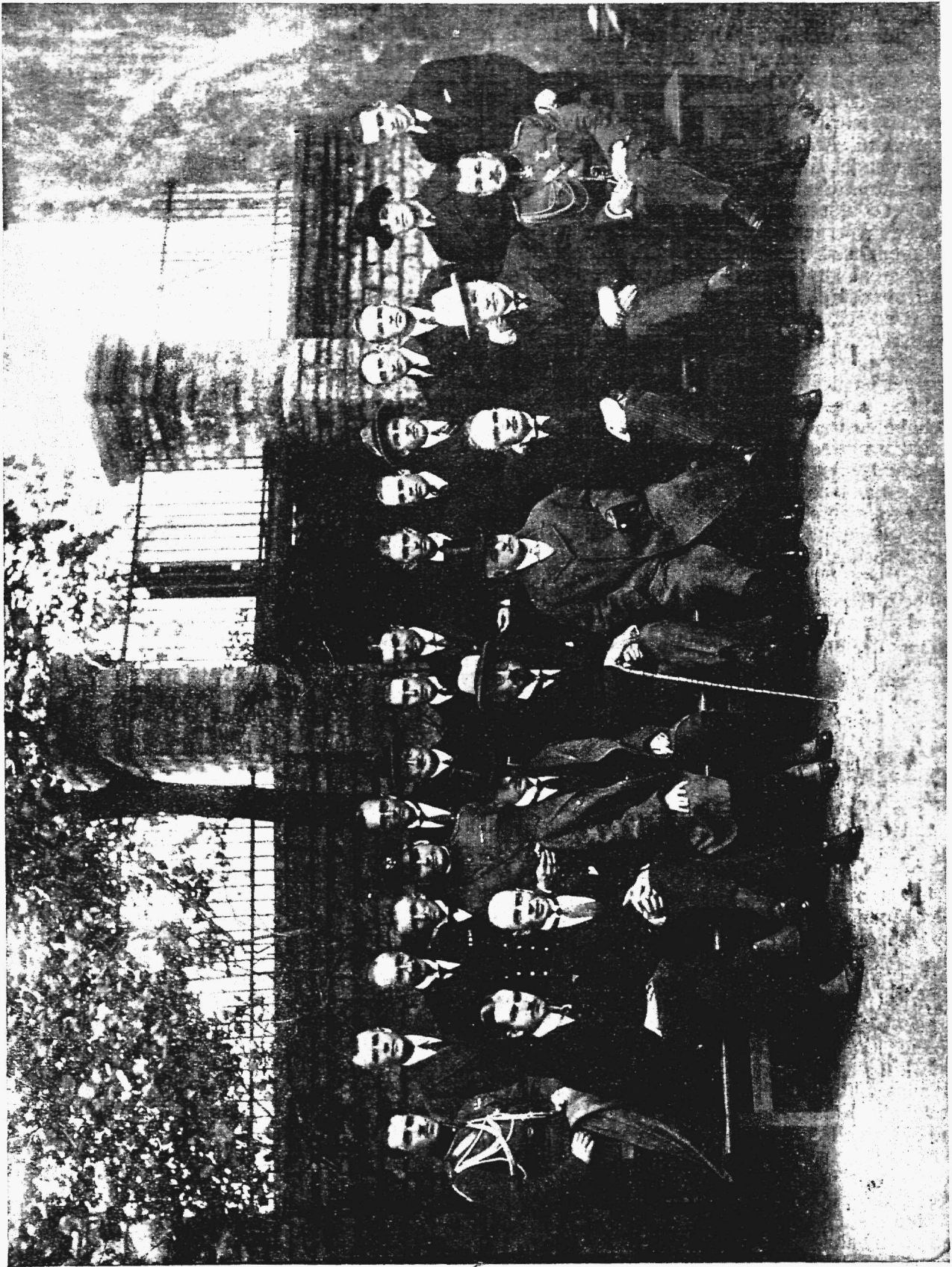

Foto Vannas.

AMEERIKA LAEVASTIKU KÜLASKÄIK TALLINNA.

Eesreas (paremalt pahemale poole): Sõjaministri abi kindral **Larka**, välisminister **Dr. Fr. Akel**, riigivanem **K. Päts**, viitse-admiral **Phillip Andrews**, minister **G. Albat**, Ameerika saatkonna sekretär **G. Gade**, Ameerika konsul Tallinnas **H. B. Quarnton**, välisministri abi **K. Tofer**.

raua, väävli ja vee segus. Kui ühes purustavate gaasidega ka kõvad ained ning sulatatud metallid maa peale tungivad, siis sarnaneb see nähtus seltersi või soodavee pudelile, millest gaas tõustes ka vee välja surub.

Werneri teorii (hüpotees) tundus nii kaua usutavana, kui kraaterite väljaheidete keemilist kokkuseadet alles puudulikult tunti. Hilisem laboratooriumide töö kui ka tuld purskavate mägede otsekohene vaatlemine erijaamadest lükkas Werneri oletused ümber. Pinnalused keemilised reaktsioonid võivad ainult kaasnähtustena tuld purskamisel, vahest ka selle eel ning järel, tegevad olla.

Ometi ei öelda sellega veel, nagu oleks Humboldt'il õigus. Väga keerulised väljareh-kendused rõhumise kohta ja ka see asjaolu, et vulkaanidel isegi lähemal maa-alal ühine purskamisallikas enamasti puudub, sunnivad Humboldti hüpoteesi „õhuluukidest“ ning „otsekohe-hest osasaamisest“ tagasi tõrjuma. Jääb üle oletada kaudset osasaamist.

Vist peitub maapinnas suuri laava ja gaasi reservuaare. Samuti on mõeldav uute reservuaaride tekkimine. Nendest siis algatuvadki vulkaanid, peaasjalikult vee ligivoolamise tagajärjel.

Teine osa Humboldti arvamistest, nimelt et kraaterid maa välise katte murdumiskohtadel asuvad, on püsima jäänud. Ainult seda murdu-

mist seletab praegune loodusteadus teisiti kui Humboldti ajal. Üldiselt liigume siin alles hüpoteeside (teaduslike oletuste) vallas. Inimese uurival pilgul on kergem taeva laotuse tühjustesse tungida kui maapinna sügavus-tesse.

Aga milleks teadagi inimesel kõike? Ta ise pole ka „kõik“, vaid ainult mikroskoobilik osake suurest loodusvärgist. Aidaku teda üksnes see teadmine, et ta on väike ja saamatu ja et tema seepärast esimeses joones nähtusi tundma peab õppima; seletused tulgu pärast.

Nii olgu siis ka meie aja mureks uurida vulkaanide tegevust, vulkaanide iseloomu ning liikuvust. Panna tähele nii eel- kui järelnähtusi tuld purskamistel, et teaksime, kuidas endid õnnetuste eest hoida ja et oskaksime kraaterite tuju juba ammu ette aimata. Siit saadik tabavad tuld purskamised inimesi ikka veel ootamatusega. Tulevikus muutume kahtlemata palju teadlikumaiks; ükskõik, kas vulkaanide pärisaladusse, algsaladusse suudame tungida või mitte.

Inimese üürike lend üle maa, nagu lühijal- lise liblika lend kunagi, kipub tihti õudus- ning hirmulennuks kujunema. Selle vastu võib aidata ainult teadus. Seepärast austagem teadust, püüdkem selle omandamist lastele hõlbustada ja katsugem igaüks omaette paremaks, täielikumaks, vabamaks saada. **K. A.**

PUUSEPP REOS.

PEET VALLAK.

Oli see Villem Reos, kes lonkides keskpäevasel külateel käis? Hüiglasuur mees halles rõivis, kuuehõlmad lahti, päikesest põlenud rind savikarva kiiluna laias särgiaugus, jalas tolmused ja paigatud veesaapad; valgejuukse- line pea tõmbi keha otsas nagu mingi raud- pomm ettepoole vajunud, liikudes taktikindlalt — nagu käiku loovides, nagu vägisi oma võm- puva raskusega rasket keha külateel edasi kis- kudes. Lai, veretu nägu käändus pahemale ja paremale poole: teeveeres kasvav vili, lai- sid põllud, lookles rukis. Nägu täis suuri ted- retäppe kui sügisesi roostekollaseid haavalehti, hallid silmad kui veepiisad piluli olevate rips- mete vahel. Käis tasa, nõtkusid põlved, vee- saapad löid teelt tolmu üles ning suur pea va- jutas ta halli keha ettepoole kühmu.

See külateel minev mees oli tõepoolest Vil- lem Reos, tislar Alakülast, kellel Tõnu talu maa peal väike maja ahtakese aiamaaga, mõne kar- tulivaoga, tubaka- ning kapsapeenraga, mõne

õunapuu ja marjapõõsaga. Elas üksildasena selles majas, heas sõbruses külarahvaga. Viie aasta eest tahtis naise võtta, ent jant tuli va- hele, kingsepp Veske sai Ellu enesele. Nüüd oli Ell ta ammu juba unustanud, elas oma kahe lap- sega ja mehega metsaserval, kust külatee läbi viis, kust Reoski sageli mööda läks, kiireil sam- mel, nagu kardaks ta seda kingsepa väikest laastukatusega vana maja, mille lagunened korsten imelikult alati suitses. Ikka kõrvaldas siis mõni väike lapsekäsi akna veripunased eesrõivad, väike pea nagu gipsikuju vaatas uudishimulikult lilledel vahelt välja. Ning kuul- da oli teele vastsündinud lapse lõpmatu nutt.

See teekäänakul olev kingsepa väikene maja manas iga kord teel minnes mälestusi minevi- kust ja õõseti mustas ta kui maasse vajunud hiiglaste pea — silmadeks kaks musta akent. Kuid oli öid, mil üti silmad mõlemad lahtistena metsaserval põlesid, siis aga neid hiljem sul- guma hakkas, üht ja teist, pahemat, paremat.

DE VALERA.

Augustikuu keskpaigas vangistati Ennis Eammon de Valera, Iiri vabadusvõitluse juht, matemaatika-professor, keda tunti kui haruldast julget revolutsionääri, „mässujuhti“.

Arreteerimissilmapiilk oli eriti dramaatiline. Nagu teada, olid üldised valimised Iirimaa määratud kindlaks augustikuu lõpuks. Nelikümmendseitse kandidaati kuulutasid endid avalikult Inglismaaga tehtud lepingu vastasteks. De Valera oli nende juht ja seadis oma kandidatuuri üles Clarci valimisringkonnas, mille esitajaks oli viimises parlamendis.

Oli teatatud päev, mil de Valera pidi kõnet pidama Ennis, Clarci maakonna tähtsamal linnas, ja Dublin oli saatnud välja oma väeosad, kellele aga ei õnnestunud leida de Valerat.

Ennis möödus kõnepäeva hommikupool ilma mingi vahejuhtumiseta ja nii vaikselt, et tekkis arvamine, nagu oleks de Valera oma otsuse muutnud. Pärast lõunat sõitis aga järsku kõnekohale lahtine auto, milles istis de Valera, kuna kohal puudus igasugune sõjaväeline kaitse

1.500-liikmeline kogunenud kuulajatehulk võttis oma võitlusujuhti vastu suure vaimustusavaldusega. Vastates kiiduavaldusele, asus de Valera kõnetooli. Ta oli kõnelenud vaevalt kaks minutit, kui kuuludus hüüd: „Sõdurid!“ ja tõusis korraga kirjeldamata paanika.

Lähenes marssides rühmkond sõdurid võitlusvalmis püssidega, kaasas kuulipilduja. Ülema komando järele kordusid nad kiiresti ritta: tõusid püssid ja kõlas esimene kogupauk, mis sõjariistus meeste ilmutumissihi kõigile korraga selgeks tegi.

Esimese kogupaugu järele langes kõneleja maha, ta kukkus kummuli tribüünile. Arvati, et ta on tapetud. Tõusis hirmus müratorm. Mehed põgenesid, kõike teel ümber paisates. Naistest ühed nutsid ja kisendasid, teised tõmmasid vihaselt sõdurite poole, neile näkku karjudes ähvardusi ja sõimu. Rüsinal põgenes hulk, tallates, tallates jalge alla komis-tujaid.

Esines jälle kord üks neist koledaist stseenidest, mida Iirimaa tunneb liig hästi, kuid mis viimisel ajal õnneks kordusid koguni harva. Lõpuks, kui sõdurid rahvahulga laiali ajanud, ligineti tribüünile, kus lamas de Valera. Ta tõsteti suure ettevaatusega. Haavatud ei olnud ta. Oli vaid minestunud: peagi tuli meele-märkusele ning kümme minutit hiljem viidi ta sõjariistade vahel Enni kasarmu. Nüüd hoitakse ta vangis.

De Valera vangistamisega on võitlus seda korda Iiri täieliku vabaduse eest lõppenud ja Iirimaa lepib selle rippuvusega, mis teda Inglismaa külge seob.

De Valera.

Iiri täieliku iseseisvuse eest võitlejate juht.

Neid maja õiseid piilumisi oli Reos juba viis aastat vaadelnud, pimedas oma majakeses tööpingil istudes, piipu tõmmates. Ta teadis neist pilgutustest ikka, mis selles majakeses sündis: tule põledes mõlemas, oli õhtu — siis toimis mees omas ja Ell omas kambris. Parema silma kustudes läks kingsepp magama ja Ell jäi üles; pahema kustudes magati mõlemas kambrites. Ja kui mõnikord öösel majaütt oma parema silma hetkeks avas, pani kingsepp piibule tuld, pahema avades — toimis Ell lapse juures. Vahest öösel teel tulles sules see majaütt nagu irvituseks äkki oma mõlemad silmad, et hilise mineja tähelepanuta mööda minna

lasta; aga kui Reos majast parajasti möödunud oli, avanesid need põlevad küdisilmad jälle — need kuradlikud silmad siiski pilgutasi, piilusid teda salaja. Neis pilkudes pidi mingi suur saladus olema, need silmad midu ei irvitanud.

Mis mõtleb Ell neil pimedail õil, tulikuumas kambris peaaegu uimase sonijana hallivibu liigutades? Mis mõtleb neil unetuil õil, unetuil päevil, liikudes kambris, õues — käed ikka täis argipäevatoid? Ei mõelnud midagi, vaid liikus mehaanilise inimesena temale määratud ruumis, päeval ja ööl? Või istub kurvana kambris kui vanglas, vaatab läbi väikse akna teele ja mõtleb omi mõtteid? Akengi kui vanglaaken

— täis raamistikuriste, elugi kui vanglaelu — vabaduseta, hall! Vaatab läbi väikese akna teele, nähes teda — tiser Reost — muretuna mööda minevat, nagu päikesele vastu! Läheb vabana, vilistab, keerutab keppi, vaatab kõrget taevast, kauget silmapiiri, Alaküla laiu nurmi.

Mis mõtleb Ell siis, nähes teel muretuna, vabana inimest minevat? On ta kunagi mõelnud oma raske elu peale, vabaneda tahtes sellest rõhuvast koormast? Kas ta tahab vabaneda sellest öö-päevasest tööpäevast, millel ei ole lõppu ega algust, tahab vabaneda sellest liig kuumast kambriest, mis köetud igavesest tulest koldes, kus lastele piima, munaputru, kohvi ja saiapudi keedetakse; keedetakse, tuuakse lauale, soojendatakse jälle, — kus pajas vesi lastepesuga vasiseb, vana tulikuum ahjukülge neid kuivama pandult juba kahelt realt täis oles, aurates, lõhnates seebiveest, vängest lapsehaisust. Kas Ellule on vastik see kamber, mis täis musttuhandeid näljaseid kärbseid, kes on määrinud kohvipruuniks seinad ja lae ning Kristuse pildi seinad? Laud akna all täis neid musta vaibana, kobrana ümber iga leivatükikese, piimatilgakese, nagu pereheitve mesilasparr. Aknal taldrik limase mürgiveegagi, kuid sinna pistab harva mõni üksik oma noka — ja sureb; kamber täis huugavat suminat, lennudevendust, elu; lauale lähenedes tõuseb sealt kihisev must pilv lendu, valgudes minutiks laiali, kogunedes varsti jälle tagasi... Kamber kui koobas madal ja ahtakene, seinakella tasane surmasamm kõnnib nurgas — naks, naks! — ümar laud kahe liikuva vardaga: kiuslik-igavalt venivad nad edasi, irvitav-pikk on iga sekundilööök!

Ent Villem ise elas mahajäetuna Alakülas omas majakeses, hämaras kambrikeses, mis täis hõövlilaaste, puid, laudu, värnitsa- ja värvilõhna. Elab mahajäetuna kesk puukoli, kambri-nurgas madal voodi pooltühja õlgkotiga, üle visatud sõduri sinelist vaip; nurgas lauakene sööginõudega ja söögijäänustega — üle visatud tööpõll. Lagi, seinad, voodi on täis suuri jooksvaid prussakaid, punaseid, pelglikke; põrandal hiirte arglik jooks, järsk sahin hõövlilaastes, ööd läbi.

Vähe oli Villemil Alakülas tööd. Harva tõi mõni peremees lagunenuid vankri parandada, vanale nõule uue laua sisse panna, uue vitsa peale ajada; mõne vändunud vokratta, katkiläinud tooli.

Elas ükski selles hiirtekoopas, prussakate ja lutikatega. Harva podises väike pada tulel, lõhnas pann sealihaga, kippudes kõrbuma, söele põlema. Kõndis vast tööpuudusel külaveerseil karjamail, võsastikus, lõi mõne loogapuu, mõne

kelgualase, lonkis ja vaatas — ümber oli hääletu küla, mäeküljel kari, linduderohke mets.

Aga külainimesed urisid teda nähes:

— Vaat' kus viimane Veenus, laisk nagu mait, ei viitsi lillegi liigutada. Ei võta naistki, omal kasvavad samblad varsti selga ja seene-tub ära kui vana känd.

Ei võtnud tõepoolest naist, juba viis aastat elas peale Ellu pulmi üksi omas väikeses majas külaserval, eluniit nagu sassi läinud, õige tee nagu käest kadunud. Oli tal Ellust kahju, keda ta neli aastat oli tahtnud ja kes nüüd kurja, laisa ja pödura mehe saanud? „Oli kahju, tõepoolest!“ nii kõneldi külas ja nii tundis ka Villem ise.

Alles kahe aasta eest juhtus nende vahel midagi, mida keegi peale Ellu ja Villemi enese ei teadnud ja mis Villemile sageli meele tuli. Nimelt raius Villem tol ajal Kulli talus uut lauta kus ka Ell peremehele oma kartulimaa päevi tegi.

Igal õhtul kadus Villem vana lauda mustavasse suurde ukseauku, lõi käed kõlguses katusepaaridesse ja vedas väsinud keha laudapealsele. Seal ülal oli hunnik rukkipehku ja nurk täis vanu regesid, seal ta ka magas, ükski, mõeldes sageli Ellu peale. Kas kahetseb Ell kunagi oma mõtlematut sammu ja kas ta tahaks nüüd oma pödura mehe juurest ära tulla? Miks ta kõrvaldas sageli oma majaüti aknariide, kui ta, Villem, teel mööda läks, ja miks ta nüüd nii pelglik oli?

Tulid sajad ja tuhanded mõtted seal hämaras laudapealsel, rääk aga saagis väljas oma monotoni viit või nahkhiir lendas vana katuse aukudest sisse, lohistas magaja peakohal kui lind ja piiksus oma pesa juure lennates.

Ühel hommikul tuli Ell kõlgusesse vasikat jootma, kes ammu juba hämaras nurgas rahunumalt piima ootas. Villem vaatas tummalt alla, pea üle laudapealse veere rippudes. Pidi ta Ellu hüüdma? Või nägi Ell hüüdmatagi ta hahka nagu hallide silmadega? Ruttu tõusis ta püsti, oli pikk ja pea ulatus peaaegu katuseharjani. Taandus tagasi laudapealsele, võttis hoogu ja hüppas suures loogas alla kõlgusesse põhule. Kadus silmapilguks kohedasse põhku.

„Ell!“ hüüdis ta ja ajas end põhul püsti, kuid kahetses kohe, et ta teisiti ei öelnud. Oleks pidanud ütleva: „Sain pika sõidu laudapealt alla hüpatas, kadusin peaaegu kohedasse heintesse.“ Või oleks pidanud ütleva, et põhku hüpatas taskust uur välja libises, hea uus uur. Siis oleks ehk Ellgi üles heintesse otsima tulnud, oleks otsinud iga peotäit hoolega ja mu-rega, harutades uuri väärtust; sõnaks:

„Hull küll, kui ära kaob, tükk asja!“

Ent ta ei hüüdnud nii.

Nüüd taipas Ell, mis Villem mõtles alla hüpates, enne hoogu võttes. Seisid silmapilgu sõnatuina ja nõjasid mõlemad seina vastu.

„Magasin kaua“, seletas Villem. „Teised vist ammu juba tööl.“

Ja teised olidki tööl, kuuldusid aegajalt kirvehoobid, kajastudes metsas, või meister kõneles tugeva häälega tellinguil.

„Kas sa tahad Jaani juurest ära tulla, ma võtan su vastu?“ küsis siis Villem, hääle värisedes.

See oli ootamatu küsimus eneselegi ja Ellule. Kuid Ell raputas pead ja vaikis, hiljem lisas ta juure:

„Vast ainult siis, kui Jaan surnud.“

Ja varsti peale pikka vaikust veel:

„Vaja jälle tööle minna.“

Ja läkski.

See oli esimene kord, mil ta Elluga pärast ta pulmi kahekesi kokku sai, ent see ei jäänud viimseks. Sügisel kord teel olles kohtas ta teda metsas teekäänakul, külast kapsariivi tuues.

Muigasid mõlemad imelikul naerul ja jäid seisma, nagu oleks neil üksteisele midagi öelda.

Ameerika senatorid,

kes Venemaa seisukorda uurima sõitsid. Nende hulgas on kõigi parteide esitajad.

ent öelda oli neil mõlemil koguni vähe. Ell küsis vaid jutulõngaks:

„Kuhu sa riivi viid?“

Ja siis oli parem, et jutt hargnes, Villem viskas riivi õlalt ja pani ta püsti enese najale, ning kehtas õlga.

„Õlg väsinud!“

Ja muheles imelikult ning vaatas edasi teele.

„Jah, tarvis jälle minna!“ ütles siis kohmetult ja tõstis riivi jälle õlale. Andiski jumalagajatuks käe ja kordas:

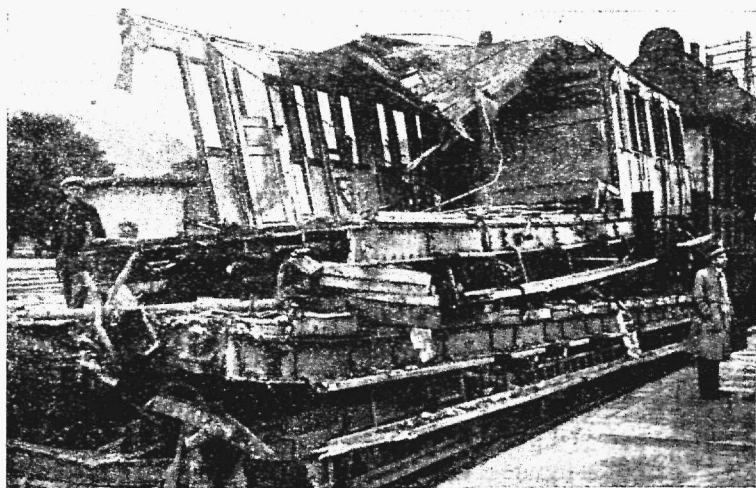
„Tarvis jälle minna.“

Ja läks. Ei kõnelenud enam midagi, viskas riivi õlale, andis käe ja kadus võsa taha käänakule. Mis oligi tal muud enam Elluga kõnelda?

Nüüd oli neist kokkupuutumistest jälle mitu aastat möödunud, ning põdur kingsepp Veske ei surnud. Villem jättis juba ammu mõtte — Ellu kunagi enesele saada, ja rühkis endamisi edasi oma üksildast elu.

Ja aegade minnes vajus ka tema väike maja küürakuks, muutus halliks ja viletsaks — polnud enam õiget elu nagu selles kahes väikses kambris, mis hõövlilaaste täis oli kuude kaupa ja vast ainult siis luuda nägi, kui suurte pühade eel põrandaid pesti.

Aga nüüd ühel päeval peatusid Villemi maja ees laua- ja laas-

Hirmus raudtee-õnnetus

Saksamaal, Kreienseni jaamas 31. juulil s. a. Kokku põrkasid kaks kiirrongi, mille tagajärjel 48 inimest surma said. Pildil on näha teineteise peale ja sisse tunginud vaguni osad. Vaguni alumised osad on kui pühitud ära.

tukoormad ning need laoti seinveere hunnikusse. Mis muud võis Villem nüüd nendega teha, kui vanaks vajunud maja parandada, nagu kõdunevat inimest arsti juure viies, et selle elupäevi pikendada. Vana, sammeldunud katuseaugud kinni paigata ja seintele laudvooder ümber lüüa — siis võiks see isalt päritud maja veel Villemile ta surmani ulualust anda, ja kauemaks polnud teda vajagi sest, niipea kui Villem puusärgiga surnuaia poole oma viimsele teekonnale läheb, müüakse ta varandus oksjonil ära, ja siis lüüakse vihma ja tuult läbilaskvaile hurtsiku akendele ning ustele laudad risti ette: temasse ei tule enam keegi elama. Ta laguneb nii, nagu kõik vanad peremeheta majad lagunevad: aegajalt kisub keegi ta uste või akende eest laudad ära, ronib kambri ja viib siit enesega midagi kaasa. Nii kantakse aastate jooksul kõik ära — müürikiivid, aknaraamid, põrandalauad, vähem kui raudnael seinast. Ja siis tuleb järg katuse ning seinte kätte ning see väike puusepa Villemi majake kaob sületäite kaupa — naistele tulepuudeks.

Ent seni kui surmatund teadmata, ja elu enese kustutada polnud, pidi Villem oma hurtsikut parandama. Ja kui juba esimesed valged laastupaigad ta küürakule katusele ilmusid, suured ja väikesed, siis ürises kingsepp Veske Ellule, aknast välja vaadates:

„Näe, just kui kirju lehm on see Villemi maja nüüd metsa veeres.“

Oli tõepoolest kirju lehm ja päevpäevalt tegi Villem ta veelgi kirjumaks. Ja kui seintel juba valge laudvooder valendas, ei saadud küll märkust tegemata jätta:

„See on käega katsu: võtab naise! Ei paranda Villem muidu oma pesa, kui naist koju tuua ei taha!“

Ja need helkjad vasarahoobid, mis külla kostsid, andsid selgesti mõista, et Villem oma lagunenud elu kohendada tahab, nagu mõnd vana paati kevadisteks sõitudeks, — kui mitte rohkem, siis vähemalt üheks kaduvaks suveks. On kahju elu laguneda lasta, kui teda veel parandada võiks, on kahju vana paati kõrvale heita, kui temaga veel mõned suved sõita võiks.

Ja inimesed olid õieti arvanud: Villem kavatses tõepoolest midagi, ja poleks neid kavatsusi ohud, oleks katus ja seinad veelgi vihma ja tuule käes pehvida võinud.

Õhtuti ja pühapäeviti jooksis Kebla talu tüdruk Ann sageli ta juure. Oli noor tüdruk, leerialine, peaaegu rada oli tal üle nurme õgujoones Villemi majakese poole tallatud. Ei kartnud ta inimeste pilkeid — kui aga aega sai,

viskas suurrätiku õlgadele ja kadus kambrist; varsti oli kuulda, kuis mõni külakoer ta jooksvat kogu nurmel nähes haugatas ja kuidas ta jälle varsti vaikis, sest — siis oli Ann juba Villemi juures.

Vahest oli tal asjagi Villemi poole, — saatis perenaine mõnele ämbrile uue põhja alla panna, uued vitsad peale lüüa, mõne kuriku meisterdada või muud väikest asja. Siis oli see ikka Ann, kes tellimisega Villemi poole ruttas. Ei jätnud ka siis käiku järele, kui jutud ema kõrvu ulatusid ja ema valla teisest nurgast Keblale tuli, et Anne noomida.

Jooksis igal õhtul õgujoones üle nurme, paljajalu üle sügisese porise välja, põristas äkki Villemi aknale, — põristas ägedasti, põrin oli mõnikord küllagi kuulda — ja siis teadis juba Villem, kes akna taga.

„Külm! Külm!“ võbises sisse joostes, keris end ahjusuu ette tulepaistele, hambad lõgisesid.

„Tulin toobri järele!“ ütles hiljem.

Asja oli tal alati tulekuks — tuli toobri järele: ei tulnud muidu...

Ent Villem sõi vaikides laua juures, kastis sooje küpse-kartulid soolvette, koldes särises pann liblukese lihaga.

„Vaatan, kuidas sa elad, vanapoiss!“ naeris Ann. Tuli ta laua juure ja luges ta suutäisi, oli ise pädikuna edev. Siis uuris ta kapsatünni, mis nurgas seisis ja pistis mõne lible suhu, näris näibeldes.

„Küll on palju kapsaid!“ ilkus edevana. „Neist jätkuks aastaks ajaks mõisa teomeestelegi. Üksi sa neid vist küll ära ei jõua süüa — võtad naise.“

Vaatas kihiseval naerul Villemit, silmi tulid peaaegu pisarad. Keelelt oli midagi libisemas, ent jättis selle seekord ütlemata, neelas sõnad alla. Teinekord ütleb ta seda siiski, sest Villem ei mõista mõeldagi, mis lai ilm teab ja kõneleb...

„Näe, toober on tühi, võid võtta ja minna!“ ürises Villem, oli lõpetanud juba õhtul oma kapsaste nuiamise.

Ent need sõnad võtsid Annelta naeru, ta vaus tujutumalt endasse. Kogus siiski end kähku ja vallatas edasi.

„Ei lähe veel nii ruttu minema!“ itsitas. „Katsun su, vanapoisi, voodigi ära. Katsun, missuguses voodis sa magad, meistermees!“

Tõstis sinelist vaiba veere üles ja vaatas aluskotti. Raputas tummalt pead ja andis märku, et asi halvemas korras.

„Peni pesa!“ ütles siis nukralt. „Ei mõista sellele ühtki muud nime anda: peni pesa!“

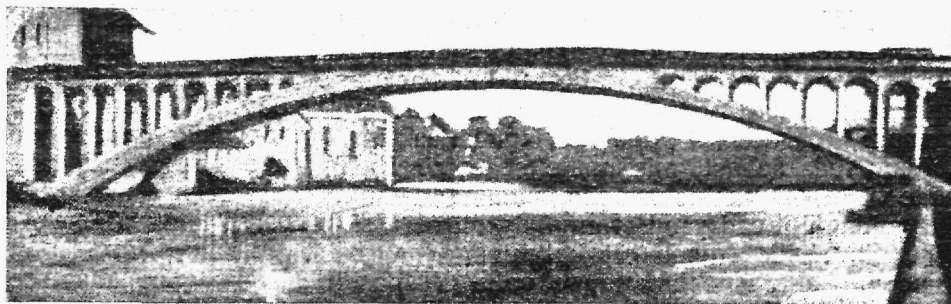
Viskus ise selili voodi, pani käed ristamisi pea alla ja vaatas kõõrdi Villemit. Kadus kõrgete küljelaudade vahele pooltühjale aluskotile pea-aegu ära.

„Üksi saab siin veel kuidagi magada,“ seletas meeleldi, „aga kahekesi ei saa. Kahekesi on kitsas ja küljelaud vajutavad selja siniseks!“

Ootas Villemi vastust, kuid Villem sõi vaikides laua juures, pures isukalt kuuma kartulit. Jutt kippus vägisi lõpule vaikiva vastasega — ei jäänud muud nõu üle, võttis jälle voodijutu üles. Nagistas vana voodit, lõi jalaga vastu otsalauda ja jätkas.

„Katsun, kas puusepal on tugev voodi, kas kannatab kahekesi magada.“

Nagisesid hirmsasti, nagu läheksid nad praegu koost lahti, või nagu läheks teel mõni maamees oma vankriga, kelle neli „nahkratast“

Kõige suurem silla kaar ilmas.

Villeneuve'i uue müürisilla kaar Lot-jõesel Prantsusmaal on kõige suurem maailmas. See ehitus, mida on jätkatud vana silla alusel, mille ehtasid inglased, alustati a. 1912. ja lõpetati 1921. a.

Sillal on kaks paralleelset võlvi, mille laius on 3 meetrit ja vahekaugus üksteisest 4 m. 90. Üle kaarte tõusevad laienevad võlvid. Kogu sild on müüritöö, ilma ainsagi raudtoeta ja kui sellesarnane ainuke terves ilmas.

Siin mõned mõõdud sellest hiiglaehitusest: Kaare pikkus 96 m., tugisammaste vahekaugus 167 m., silla pikkus 120 m.

kõik kiuksuvad ja kiunuvad, ning lume lagunemisest saadik mihkclipäevani muud mäaret näinud pole, kui mõne luise konna.

„Miks sa, Villem, naist ei võta?“ küsis Annent seegi vastus jäi Villemil võlgu. „Ma kõnelen sinuga, meister“, jätkas jälle, „kapsanuiamisega oled sa õhtul vist oma kõrvad lukku tagunud?“

(Järgneb).

LORD NELSONI VIIMANE ARMASTUS.

SCHUMACHERI AJALOOLINE ROMAAN.

Tõlkinud E. J.

Kahe orkestri poolt mängitud, kahetuhanda laulja poolt lauldud, rakettide ragina, päikserataste sumina ning ilutulestuse suurtükimürina saatel pidi Vana-Inglismaa rahvahümn pidu lõpetama.

Rule, Britannia!
Valitse, Inglismaa!

Lühike aeg enne keskööd lahkus Emma mingisugusel ettekäändel Nelsoni juurest, ruttas oma kambri, riietus läbi-paistvasse merirohelisse kuldankrute-ga tikitud Thetise rüüsse. Peitvasse loori mässitud, astus ta kõrvaltrepki kaudu alla parki. Vahepeal

olid puhkpillid piduliku marsi alustanud. Sir Villiam pidi külaliste eesotsas Nelsoni koopa ees olevale istmele juhatama.

Aga kui Emma majast välja astus, nägi ta Josiah't pargis ühe põleva kõrge lühtri all seis-

vat. Seletamatust hirmust tabatud, tahtis Emma kõrvalteele käänduda, kuid tema loor jäi agaava külge peatuma. Varem, kui ta end vabastada suutis, oli Josiah teda näinud. Äkki, peaaegu jookstes tuli ta tema juure.

„Kas tohib ühe sureliku käsi seda näkki koletise sülestest vabastada?“ hüüdis ta naljata-

Nüüdne Saksa raha.

Saksamaa hakkab oma raha odavuse poolest Nõukogude Venemaale järele jõudma. Meie pilt näitab üht nüüdset Saksa raha, viiemiljonimargalist. Kui meele tuletada, et selle raha eest kõigest kolm naela võid saada, siis ei ole see sugugi suur summa.

des, kuid tema hääli oli üles keeratud, tema naer järele tehtud. Loori vabastades kummar-
dus ta tema üle, vaatas talle näkku, karjatas
imestusest, nagu oleks ta tema alles nüüd ära
tunud. „Mylady? Iluduse jumalanna ise?
Kiidan seda juhust, mis mulle selle kingituse
sülle viskas. Banaalne muusika, vadistavad hää-
led, midagiütleavad näod — mylady oli neist tü-
dinenud, eks? Nõnda oli ka minuga. Õrna
kõnelust kahe tundeliku hinge vahel ihaldasin
ma. Põgenesin parki. Ja kui Teie mind nägite
ära minevat, jälgisite mulle. Kas polnud see nii?
Teie mäletasite seda vaest Josiah't, kellelt Teie
seletust tema haruldase ülalpidamise kohta
nõudsite. Nüüd oleme üksi. Tahate kuulda,
miks Teid vihkan? Ja mis pärast ma Teid arm-
astan?“

Ta oli Emma käe võtnud, hoidis sellest tu-
gevasti kinni. Loitvalt käisid ta silmad üle ta
näo. Tugevat viinalõhna lehkus ta suust.

Emmat valdas hirm. Talle tuli meele, mis
Nelson talle öelnud Josiah vägivaldsetest tegu-
dest, tema kalduvusest joomiseks, naiste taga-
ajamiseks.

„Teie eksite, mr. Nisbet!“ ütles ta, ennast
rahule sundides. „Ma pole teid näinud ära mi-
nevat ega pole ka teie pärast siia tulnud.“

Pilkavalt kukkus Josiah naerma.

„Ah ja, ma mäletan. Auväärne rauk sir Vil-
liam kõneles mulle, et teie siin kusagil pargis
suurele kangelasele loorberi tahate ulatada.
Miks ka mitte? Kes siis teab, et ta ennast võõ-
raste sulgedega ehib? — Ja, mylady, vaadake
mulle nüüd otsa! Mille läbi võitis ta lahingu
Niiluse ääres? Selle läbi, et ta oma laevad
ranna ja prantslaste vahele viis ja neid maa-
kindluse toetamisest ära löikas. Geniaalne
võte, eks ole? Ja päris uus! Kogu ilm kiidab
teda sellepärast. Vähesed aga, kes seda teavad,
vaikivad, sest et nad ülemusega vastollu ei
taha sattuda. See jäägu meie vahele, see ma-
nööver pole tema. Lord Hoodi oma on see.
Juba üheksakümmend neljandal aastal katsus
ta seda Hyèri saartel. See kord läks see aga
ebasoodsa tuule tõttu nurja. Kuid Nelson, kelm,
märkas seda. Tegi Niiluses järele. Sai see-
läbi suureks admiraaliks. Aus kuulsus, mille
eest ta teie loorberid ära on teeninud!
Hahaha...“

Ta naeris karedalt, noogutas temale pead,
kahjurõõmus naeratus silmis.

Segaselt vaatas Emma talle otsa. Kohuta-
tud ja uimastatud sellest hirmsast kaebusest,
mille Josiah selle mehe vastu tõstis, kellelt ta
ainult armastust saavutanud.

„Josiah...“ kogeles tema. „Ta on teie
isa...“

Viha pärast kiljatades, segas ta vahele.

„Et ta minult mu ema on võtnud, on ta see-
pärast mu isa? Et ta minult Tom Kidd'i on
röövinud, pean talle tänu võlgnema? Et ta mi-
nult nüüd ka teid võtta tahab... Ärge rapu-
tage pead! Ta tahab teid. Ma tead seda,
võin seda tunnistada. Tom Kidd'i lugu on te-
misse himu väikse Amy peale ajanud!“

„Väike Amy...“

Häätult kõlas see nimi Emma huultelt. Jo-
siah kohkus, nagu oleks ta seda sõna vastu
tahtmist öelnud. Siis aga jätkas ta lallutades,
nagu kannaks joovastus tema hinge ja teeks
keele raskeks, ühelt sõnalt teisele karates, kui
talle midagi uut meele tuli ja mõtetele vilkeks
kindla sihi andis.

„Jah, mylady, väike Amy! Ma tunnen pisut
seda magusat last... Mitte ainult Tom Kidd'i
läbi. Kui ma viimati Inglismaal olin... sir John...
Oli ta nimi nõnda?... Sir John Villet-Payne ja
auväärne Charles Greville... nad on headeks
sõpradeks saanud. Lubasin endale nalja, neid
kõiki järgimööda tundma õppida, neid endiseid
väikse Amy sõpru. Ja siis kuulsin ma... ku-
ninglik kõrgus prints Georg Valesist... ei, seda
ma valetan! Temaga ma ei kõnele. Aga too
miss... too morfiiumitõbine naine, kes väikese
Amy Londoni viis?... Miss Kelly? Ta ütles
mulle... Vaatamata oma avaliku abielu peale
Charlottega... ja ta on pärit ühest naeruväär-
sest Saksa vürstisoost... ja salajase läbikäimise
peale Fitzherbertiga peab Paksuke ikka veel
hullumoodi väiksesse Amysse armunud olema.
Kui tema nõus oleks... Mis teie arvate, my-
lady, Hebe Vestinast Inglismaa kuningannaks?
Hahaha... Ärge naerge, madonna! Väike Amy
on kaval. Kui ma talle jutustama pidin... teate,
minu isast Äneasist... need rumalad inimesed
ei mõistnud, mis see pilt tähendas. Aga laeval
öövalvetel... seal õpitakse mõtlema, mõtle-
ma!... Miks pärib Dido Askaniuselt kõike?
Sest et ta tema isa armastab. Kas pole see
nõnda, kuninganna? Aga Askanius... see ru-
mal poiss armastab teda ka! Ta armastab teda,
armastab teda! Ja kujutab endale ette, et Dido
teda vastu armastab... Kuradi päralt, miks
suudles ta mind, kui ta mind ei armasta?...
Tema aga armastab Äneast, sest et see kuulus
on, kangelane. Mis teab tema Hood'ist ja
Hyèri saartest?... Seda peab talle ütlemä,
talle selgeks tegema. Ja kui ta siiski... Pange
tähele, mylady, mis teie teate! Kas teie ei tea,
et ta mu ema mees on?“

Metsiku tõmbega kiskus Josiah Emma enda
juure, vaatas talle näkku, tõstis käe, kui tahaks
ta teda lüüa. Äkki aga hakkas ta hirmsasti
nuuksuma, langes ta ette maha, vajutas oma
näo tema kleiti.

„Kui sa mind veel kord suudleksid, Dido... sa oled ilus... suudleksid, nagu tol korral... suudleksid...“

Viimse jõuga kis kus Emma enda lah ti, jättis oma loori ta kätte, põgenes pargi puude taha...

Kaua veel kostsid need südantlõhestavad nuuksed talle kõrvu...

Ja siiski...

Kõneles ainult pime armukadedus selles joobnus?

„Ta tahab teda!“ oli Josiah öelnud. Tahtis seda tunnistada...

See sõna kajastus Emma vastu. Pikkamisi läks ta... mõtiskeles...

Viimaks jõudis ta koopa, juhatas ootavad tütarlapsed oma kohtadele, võttis kolmeharulise hargi ja loorberi kätte, kuulatas kargleva ning langetava vee mühinat, lähenevate puhkpillide mürinat ja kogutud inimmassi hääletesuminat...

Nüüd tuli ta taganevatest voodest esile... läks merineitside ees üle kaljusilla, üle rohelise vaiba kangelase kõrge istme ette...

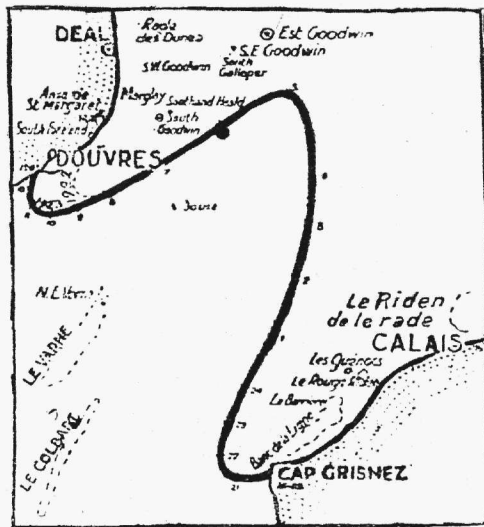
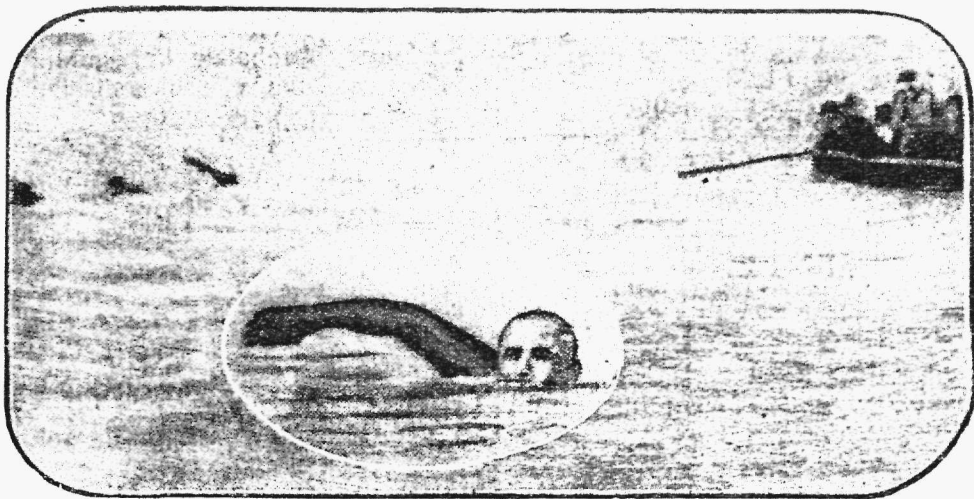
Ah, täis valet olid Josiah sõnad varastatud kuulsusest. Kadedad keeled olid talle seda soostanud. Tema uskus Nelsonisse. Oli alati temasse uskunud.

Ta nägi tema haavu, tema au tunnusmärke, tervitas tema silma, kangelase silma. Alustas tema tegude kiitust...

Andis talle hargi kätte. Kummardus ettepoole, et talle loorberi pähe panna.

Nagu unes viibis ta, unes, täis ilu ja muinsuse imet...

„Kaua ootas see oma kangelast!“ sosistas ta. „Viie aasta eest murdsin selle, lahkumispäeval. Ja nüüd...“

ja vesi hakkab sel ajal tagasi läänepoolse voolama. Sellest voolust läänepoolse kantud jõudis Tiraboschi õnnelikult Inglise randa, Douvres'i lähedale. Ta oli umbes 50 kilomeetri ääres ujunud.

Ujudes üle Pas de Calais väina.

Hiljuti lõi spordimees, itaallane Tiraboschi rekordi, ujudes 16 tunni 23 min. üle Pas de Calais merekitsuse, mis Inglismaad Prantsusmaast lahutab. Pildil, üleval, Tiraboschi kolm õnnetut võistlejat: ameeriklased Charles Toth, Sam Richards ja Maciel. Ovaalis Toth, 4 kilomeetri Prantsuse rannast eemal, kus ta väsimuse pärast ujumise pidi lõpetama. All tee, mida mööda ujus Tiraboschi. Tema võitis peaaegu alikult selle tõttu, et suure ujumise võime kõrval teed, mida mööda ujuda tuli, põhjalikult tundma õppis. La Manche'i ehk Pas de Calais väinas on 24 tunni jooksul tõus ja mõõn. Mõõna ajal voolab väinas vesi idapoole (Saksa- ehk Põhja mere poole). Sellel voolul las kis Tiraboschi end kuus tundi, Calais lähedal merde hüpates, põhja-idapoole kanda, ühtlasi edasi ujudes. Siis algab tõus

Tema käsi puudutas Nelsoni otsa. Hirmunult võpatus see. Emma näpud sasisid ta juustes.

Seal... kõlatust vaikusest äkki üksik hää... „Bravo! Bravo! Simson ja Delila! Lady Hamiltoni uuem attitiüüd!“

Emma karjatas. Vaatas tagasi. Kaptenite hulgas seisis Josiah ning vaatas tema poole, heameele pärast käsi plaksutades...

Hõisates ühines inimmass, tungis teenrite reast läbi, ümbritses trooni.

Ja kuna Nelson surnukahvatult kummardus, kõlas vana-Inglismaa rahvahümn.

Rule, Britannia...

* * *

Emma ei maganud sel ööl. Mõtiskeledes istus ta pimeduses. Kuulatas...

Kiiduavalduste segaduses oli Nelson Troubridge'iga kõnelenud, lühidalt, teravalt, nagu oleks ta mõnd käsku annud. Ja peale selle viis Troubridge Josiah kohe ära. Palazzo Sessasse, Nelsoni tuppa. Naljätades, nagu poleks midagi juhtunud, oli Nelson siis Emma ja sir Villiamiga linna tagasi sõitnud. Oli eeskojas jumalaga jätnud ja suurepärase päeva eest tänanud.

Nüüd kostis tema samumude tume müdin alla Emma juure. Ka tema ei leidnud rahu. Wist ootas ta, kuni joobnu märkusele tuleb...

Delila oli võrgutaja. Eksitas Simsoni, lõikas temalt sõdija juuksed ära, röövis temalt mehe jõu... Oo, seda haavamist!

Küll olid ainult mõned seda hüüdu kuulnud. Aga ka siis, kui Nelson ja Emma üksi seda oleksid kuulnud...

Peitku süüdlased end arglikult alatu vaikimise taha, nemad aga olid süüitud. Ei tohtinud seda teotust rahulikult vastu võtta, haavajat karistamata jättes.

Mis võis aga sündida? Mis võis sündida?

Süüitud...

Nelson, kes jällenägemisõhtul oma ihaga Emma järele võidelnud oli... Emma, kes ainult selle peale ootas, et ta teda võtaks, et ta ennast siis anda võiks...

Ka seepärast, et Nelson peale selle temaga üksi ei tahtnud jääda... oleks ta mõne teise eest põgenenud, kes temale üksikõikne oleks olnud?

See oli nõnda. Mõtetes olid nad mõlemad üksteisega patustanud...

Igatsevate silmade, värisevate käte, vargsete ohete salajane patt...

Pidid nad seda tunnistama? Karistamatud olid nende teod, ei tarvitsenud päevavalgust

karta. Kui nad endid nende taha peidaksid, kaebajale kui süüitud vastu astuksid? Võib olla, ei usuks siis ilm seda...

Midagi leida, mis seda teotust lunastaks, ilma et Josiah selle all kannataks...

Haruldane, et ta talle tõsiselt pahane ei olnud!

Sport Ameerikas.

Ameeriklased armastavad oma meeletu dollarijahi kõrval lõbustusi, aga need peavad pörutavad olema ja närve tugevasti kõditama. Sportlased püüavad ka seda nõuet igal kombel uute rekordide ja meeletujulgete trikkide abil rahuldada. Meie pilt näitab üht Ameerika neidu, kes hobuse seljas 60 meetri kõrguselt ujumise sillalt vette hüppab. Neiu on kõigest 19 a. vana.

Ah, Josiah armastas teda! Kuna ta suu teda laimas, kisendas süda tema järele...

Kuis oli see raske, kuis oli see raske!

Ja need matkavad samumud...

Kui ta tema juure üles läheks?..

Ühes temaga otsiks, mida üksik kunagi leida ei või?

Ja, seal oli ta jälle see hirmus, patune eksitaja veri! Kohinal tõusis see temas, uimastas ta mõistust, peegeldas temale süüitud ning puhtaid põhjusi. Kuna see temas ometi salajaid mõtteid äratas, keelatud himu sünnitas...

Mis oli talle Josiah? Nelsoni tahtis ta, Nelsoni! Ainult tema juure tungis veri, ainult tema juure!

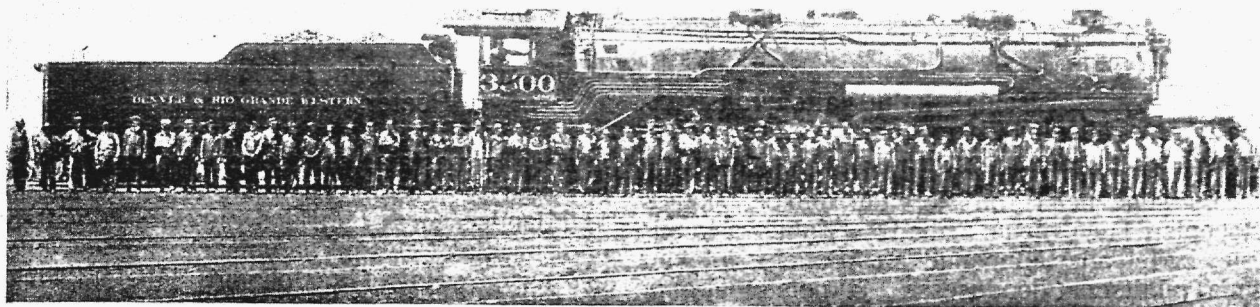
Kõik, mis ta kunagi oli patustanud, sündis sellest autust verest...

Ka oli võimatu, et Emma tema juure läheks. Võimatu täna, võimatu igavesti.

Kunagi enam ei võiks nad endavahel vabad olla. Ikka kõlaks Josiah sõna neile kõrvu. Ikka loeksid nad üksteise silmist seda mõtet.

Paremini kui kõik kaalumised, kõik vastupanekud seda suutsid, oli see ainus ebatõeline sõna neid üksteisest lahutanud.

Kõik oli otsas.

Kõige suurem vedur ilmas.

Tarvitusele võetud Ameerikas Rocky Mountainis. Kaalub 744.000 tonni.

Nüüd vaikus sammude tümin. Valitses hääletus.

Pikkamisi tõusis Emma püsti, läks akna juure, avas selle. Vilu õhk puhus talle vastu. Monte Somma tagant tõusis päike.

Värisedes taandus ta heredast paistusest, läks magamistoa ukse juure. Väsimus tuli tema peale, igatsus rahu ning unustuse järele.

Kõik oli otsas. Kõik, kõik.

Seal...

Kas ei olnud see Nelsoni hää!?

Nüüd Josiah...

Kes karjatas praegu?

Surmahirm valdas teda. Nagu meeletu jooksis ta toast... üle treppide... läbi pika, pimedada käigu... Nelsoni ukse juure...

Lukas...

Hingeldades najatus ta sambale. Valmis end esimese ähvardava sõna juures vastu ust viskama, lukku murdma. Tema kõrvus oli kohin nagu kukkuvatest vetest. Siiski kuulis ta iga üksikut sõna, iga liigutust...

Kaheksasteistkümmes peatükk.

„Veel kord, sa oled lady Hamiltoni haavanud ilma mingi põhjusega. Nõuan, et sa end tema ees vabandad!“

„Veel kord, sir, ma ei taha!“

„Josiah! Kui seda ei sünni... ma pöoran su ema poole. Tema peab otsustama, kas tohib tema poeg nii kaugele üle õiguse ning kombuse piire astuda, et ta üht auväärset ladyt laimab.“

Josiah tume häälightsus...

Minu ema? Tehke seda, sir, kui teie talle suurt valu sünnitada tahate! Tema saaks teada, miks ta abikaas seda auväärset ladyt nõnda kaitseb.“

„Ma ei mõista sind. Milleks need tumedad

märkused? Välja oma arvamiseega, nagu see meeste vahel viisiks!“

„Teie tahate seda? Hea küll!... Mäletate Teneriiffa lahingut? Ah ja, teie kaotasite seal oma käsivarre!... Nõnda, isa sai haavatud. Oli surmale lähedal. Poeg ravitses teda...“

„Josiah...“

„Poeg ravitses teda. Sest ta teadis, et tema surm ema südame lõhestaks; ka sellepärast, et ta seda meest austas, sest temas arvas ta truuduse ning kohustustunde kaljut nägevat. Et tema... Küllalt, ta istus ööd kui päevad tema voodi veerel, valvas iga hingetõmbust, tundis ühes iga valutuksatust. Ja õhtuti, kui palavik tõusis, kui metsikud ettekujutused haige üles ajasid... Ei, sir, mitte alati ei olnud poeg ärkvel. Kord valdas teda väsimus, et ta magama jäi. Aga kui ta ärkas... Pean edasi rääkima, sir?“

„Edasi, edasi!“

„Too oli üles tõusnud, enda kirjutuslaua juure vedanud, salalaeka avanud. Oli oma sideme lahti kiskunud, et veri haavast voolas. Ta tahtis vist surra, sest et ta sandiks oli jäänud, end ülearuseks pidas. Nõnda arvasin mina vähemalt, kui tema juure kargasin. Kuid see polnud see, vähemalt mitte see üksi. Pean ütleva, mis pilti ta käes hoidis? Mitte oma naise pilti. See seisis simsil ja vaatas pealt. Vaatas pealt, kuidas ta mees teise pilti suudles. Ja, sir, ta suudles seda. Jälle ja ikka jälle. Nuttis. Karjus, et nüüd temaga kõik lõppenud on. Et see sant, see kuulsusetu mees kunagi enam tema ette ei tohi ilmuda, selle iluduse, selle jumaldata ette. Pean seda nime nimetama, mida ta hüüdis, selle Delila nime, kes juba kõik jõu temalt röövitud, enne kui ta tema juukseid oma sõrmedega puudutanud oli?“ (Järgneb.)

KIRJANDUS.

Sophie Vardi: „Sirelid“. Kolm kevad-miniatiüüri. Kirjastus A. S. „Varrak“ Tallinn. 1923. a.

See raamat sisaldab kolm näitelavalist miniatiüüri, vähenõudlikku oma suuruse poolest ning lapselikku oma sisult.

Esimene neist on kevade unistus kahes stseenis „Täna oleme vabad!“ Kaheksa kooliõde, kellel alles lõppenud on koolielu, tulevad seda pühitsema loodusesse ja unistama oma tulevikust. Igaüks neist avaldab oma paleuse ja see avaldus ilmutab, et kokkutulnud moodustavad kena harmoonilise buketi naistüüpe, igaüks erineb teistest: kes näeb tulevikku vaikes, vähenõudlikus perekonna-õnnes, kes luuletajana isamaa teenimises, kes kuulsuses, kes kasvatuses, kes hariduses ja naiste õiguste kaitsmises, kes lihtsalt oma nooremate vendade eest hoolitsemises ja argipäeva õnnes. Tulevad tütarlaste uinudes viirastuslikud kujud neile nende igatsuste täitmist ennustama; ja stseen lõpeb sellega, et lavale ilmub vastav hulk noormehi-üliõpilasi, kes uinuvate tütarlaste peale sireleid puistavad ja neid sere-naadiga unest äratavad. Kogu see stseen on ära ehitud lapsemeelse naiviteediga ja harmooniliste helidega ning lausetega; kostavad sekka muusikahelid, looduse ilu avaldub hõisetes: „See õhk, need lõhnad, see päike, sirelid, lilled, linnud!“, tütarlapsed tantsivad ringis, neile magavatele puistatakse lilli, siis jälle ühine tants ringmängus.

Kõik see on nii õhuliselt ja äärmise õrna suleotsaga joonistatud Arkaadia; see tuletab osalt meele neid illustratsioone, mida tarvitati möödunud aastasaja lõpul perekondlikkudes Saksa pildikuukirjus luuletuste vinjettidena. Silmapilguks tundub, et see sobiks kõige enam lugemiseks lastele. Õigus ta on, kuningatütarde ja muruhaldjate idüll näib olevat kirjanikku äratanud luuletama seesugust armast asja. Sagedasti, peaaegu koguni enamasti on Sophia Vardi lüüriline unistus ka varem olnud niivõrd naiivsete voorustega piiratud, et neid tahtmatult noorsooliseks lugemiseks võis pidada. Ainukene sellest piirist väljaulatav oleks vast lavatükk „Dekoratsioonid“, aga selleski võib märkida ära kirjutuse lihtsa põhitooni juures mõningaid sentimentaalseid-romantilisi tuulekesi, lähedaid sellele liigile hingeelu, mis käesolevas miniatiüüridekogus saanud kandvaks.

Võtame teise miniatiüüri sellest kogust, samuti sentimentaalse, „Kohtamised pargis“.

Selle juures näeme Vardit naljatavat oma idülliga.

Tegutsevad kolm paari; esmalt ilmuvad Vireena ja Peeter, unistav tütarlaps (Soph. Vardi rikkalikust kogust noortest tütarlastest) ja teda armastaja, elumeelsem noormees; teises paaris on osad vahetatud, tulevad Heldiine ja Miander, kus tütarlaps on elav ja vallatu, noormees aga elusünk ja unistaja; niihästi ühed kui teised satuvad vastollu ja lähevad lahku unistajate süül. Kui need paarid pettunult lahku on läinud; nukker Miander oma elavalt daamilt vöö saanud, et end üles puua, ning sobivat puud otsib, seltsib talle unistaja esimesest paarist Vireena, samuti kurb oma Peetri pärast, ja mõlemad lähevad otsima seda puud, millele puua saaks. Siis ilmub paar kogenud vanemaid inimesi — herra ja daam — need flirdivad armsalt ning suudlevad lõpuks üksteist, kuna nende silmade ees mõlemad paarid jälle õnnelikult kokku saavad, väiksest pahanudusest uuesti üksteisele lähemale viidud.

Võib ütelda, kas kõige omapärasem maitse ehk jälle kõige lapselikum fantaasia. Kõige lihtsamad ja kõige selgemakujulised tüübid. Aastaid kolmsada-nelisada tagasi kirjutasid Hispaania ja Itaalia luuletajad, nagu Sannazaro, Montemayor, Gil Polo, Montalvo, Lope de Vega, isegi Miguel de Cervantes lamburromaane ja -poeme, kus peenehangelised ja sama unistavad noorukesed sama dekoratiivseis parkides ja looduse-ilusais paikades kohtlesid ning elasid läbi samu idülle, mis kahe eel-pooltoodud miniatiüüri tegelasedki. Ka seal olid lillilõhnad, sinine taevus, linnulaul ja salapärased muusikahelid. Samalaadiline oli ka nende läbielamiste ning õnnetuste ja õnnede kangas. Ja nüüd võib imestusega leida Sophia Vardi väikestes näitelavalistes eskiisides otsekuul väljalõikeid neist. Isegi nimed on sarnased — siis olid tarvitusel nimed, nagu Galatea, Filida, Lisardo, Siraloo; siin jälle Vireena, Heldiine, Miander. Vardile on meeldinud see ebaeluline lamburiarmastuse käsitus. Õigus, tol korral oli ja on ka praegu armastuse lüürikas palju idüllit, ehk küll on ammu kasinaks leitud ja ära kustunud seesuguse puhta idüllit õnnis ülistamine.

Kolmas tükk „Appertseptioonid“ on enam lavaline ja ka enam tavalik, kuid siiski ilma kirjandusliku värskusetä. See räägib üliõpilastest eksamite ajal, kevadel, kus läbi kukutakse seepärast, et käidakse paarikaupa unistamas ja öösiti ööpikut kuulamas. Appertsept-

sioon on aga selles, et vallatu Helmi end kihl- tuks tunnistab äsja eksamil läbikukkunud üli- õpilase Thomaga, ja teine üliõpilane Marder sellest õnnetuks saab ja kiirelt lahku. „See oli tema tänase päeva appertsepsioon.“ Selle viimase tüki kohta on vähem ütelda, kui esi- mese kahe kohta. See on vaene pakkuvuse poolest iseäranis sellepärast, et need üliõpila- sed pole siiski üliõpilased, vaid kooliplikad ja koolipoisid.

Sophia Vardi on viimasel ajal avaldanud võrdlemisi palju, kuid seejuures enamasti ikka miniatüüre, eskiise, stseene, groteske, dialooge jne. Neil on olnud alati praegust lugejat vähe rahuldav alaealise kirjanduse maik juures, isegi seal, kus aine ise mitte alaealistele pole kõlvanud. Ja ometigi on „Mälestused I. 1905. a. romantikast“ sama autori poolt hoopis meeldi- vam, ehk küll seal on tarvitatud sama ava- meelset ja õrnatundelist tooni. See ongi tolle ajajärgu stiil ja tookordsete elamuste kool, mis nüüd näib avalduvat Vardi hilisemas kirjandu-

ses. Ühtlasi on see kitsaks jäänud praegusele ajale, sest suure osa oma varematest huvidest ärakulutatud ebakirjanduslike ja ka eba- eluliste püüete peale, ei ole nüüd juba täitsa valminud inimese juures võimalik lahti ütelda niihästi neist sissesõõnud romantilis-sentimen- taalseist unistustest, milles elanud autor ise oma noores põlves, ja mis nüüd kõikide nende tü- tarlaste ja noormeeste näol nii eluvõõralt la- vale või juttudesse toodud, kui ka lahti saada sellest katkendilisest kirjandusest, millel on meeoluline laad ja mis ilmutavad kurvasta- valt püsimatust midagi põhjalikult korda saata. Katkendid on ikkagi poolikud ja sisu- vaesed. Ka niisuguste katkendite ilmutamine raamatutena oleks nüüd juba kirjandusele vä- hesobiv, olgugi et omal ajal ka seesugune kir- jandusline esinemine oli võimalik. Nüüd tar- vitaksime põhjalikumaid töid, et kirjandusse pääseda.

Ado Kalamees.

ANEKTOODID NING JUHTUMISED KUULSATE MEESTE ELUST.

1.

1871. a. maikuul seisis Richard Wagner omal hülge- ning jumaldamistipul Berliinis. Mitmelt poolt tulid jumaldavad kirjad ja saadetised. Üks sarnastest tuli ebakindla aadressi järele Suure ooperisse. Et seal Richard Wagneri nime nimekirjadest ei leitud, sai saatja oma kirja järgmise ametliku märkusega tagasi: Richard Wagner kuninglikus ooperis tundmatu.

2.

Ferdinand Lassalles'i tutvuskonnas leidis keegi Lassalles'i endine ülikooli sõber, kes oli läinud üle purutagurlike erakonda. Sellepä- rast ei jätnud Lassalles iialgi parajat juhust tarvitamata, et oma endist koolivenda, kellega ta aga eraelus hästi läbi sai, tögada.

Kord korraldas Lassalles ühe herrade-õhtu, millal ka oopiumi prooviti. Tagurlane joovas- tus ruttu ning sonis pea oopiumi uimastuses, kuna teised külalised mõistuse juures püsisid.

„Kuulake,“ hüüdis Lassalles, „feodaalherra lallutab oopiumijoovastuses. See on esimene kord kümne aasta järele, et ma temalt nii mõistlikku juttu kuulen!“

3.

Suurele filosoofile ning uurijale Ernst Haeckel'ile räägiti kord ühest Berliini dotsen-

dist, kes ägedalt Darvini-Haeckeli põlvenemise õpetuse vastu omis ettelugemistes vaidles.

„Imelik,“ ütles Haeckel, „just see õpetlane peaks ahvidest põlvenemise õpetuse suurim poolehoidja olema, sest just tema ajude konst- ruktsioon näitab kõige vähemat kaugenemist ahvide ajude konstruktsioonist.“

Aastakümnete pärast tuli jutt Haeckeli juu- resolekul ristpaarituse imestatavatest tagajär- gedest, mis oli Hagenbeck saavutanud lõvi ning tiigri ristpaaritusest. Keegi ütles: „See on ju võimata; kui see on aga võimalik, siis peaks ka lõvi ja hobuse ristsugutus võimalik olema. Kuid see on ju bioloogiline mõttetus.“ — „Kui- das nõnda,“ tähendas Haeckel vahele, „miks on see mõttetus, kui see juba sündinud ongi. Näitus. Leoncavallo!“ (Leo — lõvi, cavallo — hobune).

4.

Vana feldmarshall Wrangel, kes oli harjunud soldatitele omase tüseda ning tagasihoidmatu kõneviisiga, kiitis kord ühes õueringkonnas keiserinna Augusta värsket ning õrna jume.

„Ja,“ kostis seepeale keiserinna, „see tuleb minu naha eest hoolitsemisest. Ma kannan alati nahast kindaid, mida ma harva käest ära tõmban.“

„Majesteet, tont seda teab, mina kannan juba kuuskümmend aastat nahkpükse, kuid minu istmik on ikka kõva nagu vana kartuli- riiv.“

5.

Kuulus kirjanik Rabelais laskis omale surmavoodile doomino tuua. „Jumala pärast,“ küsisid talt sõbrad, „mis teed sa doominoga, mida maskeraadidel kantakse?“

„Kas teie ei tea,“ vastas Rabelais, „et kirjutatud on: Beati, qui in Domino moriuntur.“ („Õndsad ommava nee koolnu, ke Issandan (=Domino) koolva.“)

6.

Ühel külmal ning tormisel päeval a. 1840. istus Balzac proua v. Girardin'i salongis, ühes hiiglasuures marmor- ning mosaiik-palees, mis oli kütmata. Balzac külmetas. Ta tõusis, et minna.

„Tahate juba meid jätta?“ kurvastas proua Girardin.

„Ja, madame, ma lähen väheseks ajaks tänavale, et ennast soojendada,“ vastas seepeale Balzac.

7.

Kord küsiti Balzac'i kirjastajalt Hetzel'ilt, miks kirjanikke kohe peale surma kiitma hakatakse.

Hetzel vastas: „Sellepärast, et siis see nende enam kasu ei too.“

8.

Voltaire jalutas korra oma sõbraga. Neile tuli vastu üks paater tema ülipühadusega. Voltaire võttis kübara peast ning teretas. Teretatav imestas väga ning küsis, kas Voltaire armsa Jumalaga jälle paremasse vahekorda on asunud? Selle peale vastas Voltaire: „Meie teretame küll üksteist, kuid juttu ei aja.“

9.

Samal ajal, millal Molière „Tartüffi“ kirjutamiseks eeltööd tegi ning veel ei olnud otsustanud, kuidas oma silmakirjateenrit ristida, valmistas paavsti nuntsius ühe söömaaja, millest muude tõlnerite keskel ka Molière osa võt-

tis. Selles seltskonnas võis Molière oma teose jaoks teha rikkalikke tähelepanekuid. Ka „Tartüffi“ nime sai ta siit. See tuli järgmiselt. Kui söömingul trüfliteni jõuti, äratas Molière tähelepanu eriti üks ümarik abbe, kes aplalt ning pühalikult trüflite kallale asus, selle juures Itaalia keeles hüüdes: „Tartuffoli, tartuffoli, signor Nunzio!“

„Tartüff,“ otsustas Molière. Ning jäigi „Tartüff“.

10.

Aastal 1900 kanti Richard Strauss'i „Till Eulenspiegel“ Praagas esimest korda ette. Juhatas nüüd juba surnud Moritz Anger. „Dirishöör kartis, et ta vast juhatuses mõne vea teeb, sest Straussi teos oli tookord kõva pähekel. Proovidel oli ka Dvorak. Kui Dvorakilt küsiti, mis ta neljakordsest puupillide tarvitamisest arvab, vastas ta lühikese järelemõtlemise peale: „See on nii: üks joob 24 kruusi õlut ning tal pole midagi häda; teine joob ainult neli ning on järgmisel päeval korjus. Saate teie sest aru? Vastatakse, et „ei“. „Ja, vaadake, mina ei saa sellest ka aru,“ jätkas Dvorak.

11.

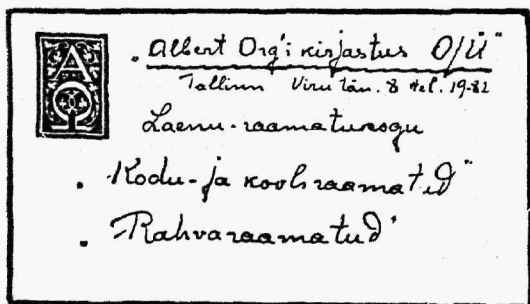
Läinud aastasaja 70. aastatel veetis Aleksander Dumas mõne aja Viinis, kus ta õhtutel suuremalt jaolt Burgteatris istus, võlut näitlejanna Charlotte Volteri mängust. Esimest korda said Dumas ning Volter kokku ühel soareel. Dumas oskas halvasti Saksa keelt ning Volter mõistis veel vähem Prantsuse keelt. Nõnda ei tulnud jutuajamisest midagi välja, kuigi mõlemad huvitusega püüdsid. Korruga tegi Dumas piinlikule seisukorrale järsu lõpu. Ta süleles Volterit ning suudles teda. Volteril ei olnud midagi sarnase austamise vastu.

Üks Austria näitekirjanik, kes seda nägi, sõnas: „Peab võõras olema, et omale sarnast asja lubada!“

„Mis teie tahate,“ vastas sõnavalmis Volter, „see on ometi ainus keel, milles ma Dumas'ist aru saan!“

12.

Rossini ning Meyerbeeri vahel oli teatavasti suur vaenus; mida nad aga avalikult välja ei näidanud. Eriti õel oli Meyerbeer, kellest Pariisis räägiti, et ta pea igal õhtul, kui Rossini operit ette kanti, omale esimesel rõdul nähtaval kohal kaks kohta ostis, kuhu ta kaks hästi riietat herrat istuma palkas, kes veerand tundi peale operi algust magama pidid jääma ja ainult peale etenduse lõppu üles

ärkama. Need noored elegant herrad said hea honoraari, kuid siiski ainult peale etenduse lõpu, kui nad silmad avasid. Seda nähtust kutsuti Pariisis „Sommeilleurs de Meyerbeer.“

Selle kõige põhjuseks oli järgmine Rossini kiri mille ta Meyerbeerile sattis ning mille sisu teatavaks tegemise eest ta ise hoolitses. Kiri käib nõnda:

„Armas meister ja sõber!

Homme tuleb Itaalia ooperis jälle „Semiramis“ sōsarpaari Marchisio'dega etendusele. Et ma omaks kõige sügavamaks kurvastuseks kuulnud olen, et Teie viimsel ajal mitte nõnda ei lähe nagu soovite, siis teeksite mulle suurt rõõmu, tarvitades neid kaht juure lisatud looshi piletit. Loosh on igast küljest nähtav, tool on mugav. Mõni sekund enne etenduse lõppu lasen teid äratada.

Tõsise imetlemisega

Teie G. Rossini.“

13.

Frank Wedekind ja Max Halbe läksid mingi asja pärast tülli. Kui Wedekindi näidend „Büchse der Pandora“ esietendusele pidi tulema, keelas tsensor selle ära. Kuid siiski tuli lõpuks viimasel silmapilgul luba. Wedekind sai teada, et just Max Halbe see oli olnud, kes kui tsensori-nõunik näidendi etenduse loa läbi oli pressinud. Öhtul, kui Wedekind ühte kohvikusse astus, nägi ta oma ausa vaenlase seal ühe üksiku laua juures istuvat. Liigutatuna suurmeelsest teost astus ta Halbe laua juure ning tänas oma vaenlast. Halbe nagu ikka inimene, kellel on piinlik, kui teda sarnase teo eest kiidetakse, mis ta enesest mõistetavaks peab, punastas ning kogeles: „Ja... aga... ja... Frank... ma tean ju... Frank, sa oleksid ju, kui asi minu teosesse oleks puutunud, seda sama teinud“. Wedekindi näole ilmus sama saatlik naeratus, millega ta alati oma liigutust ning südame pooldamist oli harjunud katma, ning vastas: „Armas Max, kui asi „Hans Rosenhagenisse“ puutuks — ma ei teaks mitte...!“ Ning vast lõppenud uus sõprus muutus jälle jalamaid uueks vaenuperioodiks.

14.

Keegi noor kirjanik palus Roda Rodalt oma raamatu arvustust. „Meister Roda arvustus, siis lendavad aga raamatu trükid“, mõtles noor kirjanik ning jäi head arvustust ootama. Kui see saabus, oli noor kirjanik pettunud; arvustus oli suviveeleige, ilma soola ning sinepita, koguni mitte rodalik. Üldse ei saanud noor kirjanik ühest kummalisest tundest lahti.

Veerand aasta pärast istusid noor kirjanik ja Roda Roda koos veini juures (juhus oli Münchenis). Kolmanda klaasi järele kogus noor kirjanik julgust ning sõnas: „Roda, onuke, sinu arvustus minu üle on mind vähe petnud“.

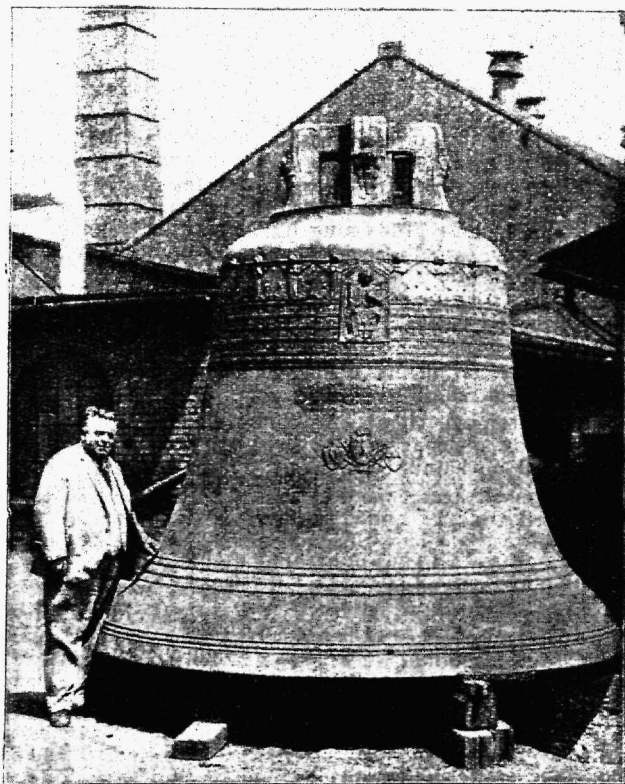
„Petnud? Mis sa räägid, ning mina olen sind kogu aja ikka heaks arvustajaks pidanud!“

„Sina... mind? Aga, kuidas siis...?“

„Nojah, arvustuse, mille ma sinu üle kirjutasin, oled sa ise ju kirjutanud. Ma olen ainult nime ning allkirja muutnud“.

15.

Kuulsal Sherlock Holmes'i dedektiivjuttude kirjutajal Conan Doyle'il juhtus, nagu Pariisi lehed ühest tema esimestest reisidest Prantsusmaale jutustavad, koomiline läbielamine Pariisis. Conan Doyle jõudis pikema Lõuna-Prantsusmaa reisi järele Pariisi. Ajalehed tõid tihti märkuseid tema reisist. Pariisis võttis Conan Doyle auto ning sõitis ühte võõrastemaija, kuid suur oli ta imestus, kui shoffer peale rikkaliku

Kõige suurem kell ilmas.

See kell on Saksamaal, Apoldas, Vennaste Ulrichi kella-valamise vabrikus kuulsa Kölni toomkiriku jaoks valatud. Kella kõrval tema valaja, meister Heinrich Ulrich.

jootraha saamise kübara peast ära võttis ning raha saamist järgmiste sõnadega kviteeris:

„Tänan, herra Conan Doyle!“

„Ah, teie tunnete mind?“ imestas kuulus dektiivjuttude kirjutaja.

„Seni ei tundud ma teid mitte, arutas shoffer, kuid varsti märkasin ma, et teie inglane olete, ning teie juuste lõikamise viisist järeldasin ma kohe, et teie neid Lõuna-Prantsusmaal olete lasknud lõigata. Ning et ma ajalehtedest lugenud olen, et kuulus Conan Doyle Lõuna-Prantsusmaal ringi reisib ja sealt peatselt Pariisi mõtleb tulla, siis jõudsin kindlale otsusele, et olete Conan Doyle.“

„Teie olete tõesti üks tähelepanemise väärt teravmeelne inimene, minu sõber, üks väga teravmeelne inimene“, ütles Conan Doyle meelitates.

Shoffer kummardus viisakalt ning lisis kavalalt: „Ning peale selle olen teie nime veel teie reisikotil lugenud“.

16.

Kaduma läinud kolmas akt. Prantsuse naiskirjanik preili Portron saatis provintsist teater „Pre Catalan'ile“ mängimiseks kolmevaatuslise näidendi. Näidend võeti vastu, õpiti kätte ning tuli läinud suvihooajal lavale. Selleks juhtumiseks sõitis preili Portron ise ka Pariisi, et oma näidendi „Kingsepa ning bankiiri“ esietendusest osa võtta. Kuid suur oli preili Portron'i imestus, kui tormilise kiiduavalduse saatel teise akti järele raudne eesriie ette lasti ning rahvas teatrist välja voolama hakkas.

„Aga kuhu jääb siis minu kolmas akt“, päris preili direktorilt. „Ma olen ometi kolmeaktilise kirjutanud“.

„Milline kolmas akt“, imestab omakord direktor. „Pole mingit kolmandat akti“.

Tuli välja, et preili Portron oli kolmanda akti, mis erivihku oli kirjutatud, koju kasti unustanud, kui ta käsikirja teele läkitas. Kriitika ja publikum ning direktor leidsid, et 2-aktiline on jumalik, ning preili Portroni kolmas akt jäigi esialgu kasti. Kogunud Henr. V.

M Õ N D A S U G U S T .

Goethe eelviimne armastus 100 aasta eest.

Küsimus 75-aastase Goethe ning 17-aastase Ulrike v. Levetzow'i vahekorras Karlsbadis 1822. ja 1823. aastal on kord Saksa ajakirjanduses jälle saanud aktuaalseks. Nimelt kirjutab Saksa kirjandusajaloo professor Dr. Stettenheim Ulrike v. Levetzow'i mälestuste põhjal, et Goethe olla eksinud omas „Tões ning luules,“ kui ta kirjutab, et Lili (Ulrike v. L.) olla naiskuju, keda tema omas elus kõige rohkem olla armastanud.

„Goethe ei nimetanud mind mitte ainult omaks tütrekeseks, omaks lapseks, ta käis minuga ka nõnda ümber,“ kirjutab üheksakümne-aastane Ulrike v. L. „Minu emale ütles Goethe, ta tahaks heameelega omada poega, kes Ulrike v. L-ga abiellu võiks astuda.“

Ning professor jätkab. „Tark nagu Hans Saks „Meistersingern'ites,“ otsustas ta (Goethe) seda teed käia, mida ta nii tihti on käinud: loobuda.“

Kuidas oli aga tõepoolest selle Goethe „vanaisaliku“ ning Ulrike v. L. „pojatütreliku“ vahekorraga lugu? Tuleb küll välja, et on „eksinud“ Ulrike v. L. ühes professoriga. Seda kreutzvald-koidulalikku vahekorrad tõendavad kindlamad dokumendid, kui Ulrike v. L. mälestused.

Kõigepealt luuletused 1822. ning 1823. aastast, milles hõõgub kirklik armastus, mis on vastatud sama kirega. Kõik see ei olnud saladuseks tollel ajal. Räägiti kaugel ning lähedal esseisvast Goethe abiellumisest Ulrike v. L-ga. Oli siis Goethe oma ning Ulrike v. L-i tundmuste kohta eksituses?

Goethe ütles ise sellest kantsler Müllerile: „On üks maja, mis mulle palju tegemist annab, kuid ma tulen sellest välja. Iffland võiks sest ühe lõbusa 'oo teha: üks vana onu, kes oma noort vennatütart liig kuumalt armastab.“ Goethe on juba ajalooline isik ning teda paremaks ning halvemaks teha kui ta on, ei maksa vaeva. Goethe ei tahtnud tark olla, veel vähem vabatahtlikult Ulrike v. L-ist loobuda. Asjalood kujunesid teisiti.

Selle kohta on tõsine kirjandusajalugu juba omad otsustavad andmed kokku võtnud. Nõnda kirjutab Bielschovsky: „Nii väga kui ball Goethe Ulrike v. L-i nõusoleku peale kindel oli, ei võinud ta siiski ise ettepanekuga esineda. Leidus õnnelik vahesobitaja suurhertsogi isikus. See avaldas Ulrike v. L-i emale Goethe soovi. Ulrike ema ei näi kahevahel olevat tütre tundmustest Goethe vastu, kuid ta paneb kohusetruult vastu ning viib äraütleva, õieti põikleava vastuse läbi, oli ju ometi taeva kõrgune vahe kuulsa, jumaliku mehe armatsemisi ning õrnusi vastu võtta ning neid vastata — või temaga abielluda.“

Nõnda siis. Goethe ei loobunud oma eelviimsest armastusest mitte vabatahtlikult, vaid sellepärast, et ta loobuma oli sunnitud. Henr. V.

N A L I .

Kesktee.

Preestri juure pihtitooli asus peen daam ja küsis, kas tohiks ta värvida oma nägu või on see keelatud kirikuisade seadustes.

Püha mees vastas: „Selle üle on arvamised lahku minevad. Mõned usuteadlastest lubavad, teised keelavad seda. Mis minusse puutub, siis tahan valida kesktee ja luban teil värvida ainult ühe pöse.“

*

Keiser Joosep II juure tuli vaene ametnik ja palus paremat teenistusk kohta.

„Kas soovite vangimajja?“ küsis keiser järsult.

Ametnik vaiks, vahtides küsijat hirmunud pilgul. Siis naeratas Joosep ja sõnas: „Ei, kulla mees, nii polnud see mõeldud. Seal on ainult ülema koht vaba ja selle võiksite saada.“

Koolis. Õpetaja: „Kõike, mille läbi näha võite, nimetatakse võõrakeelse sõnaga „transparent“. Kes teist võiks mulle nimetada mõne sarnase asja?“

Õpilane: „Võtmeauk“.

Tõusiku proua (tütrel): „Aga lapsuke, mis tuleb sulle mõttesse — minna välja jalutama sarnasés õhukeses kleidis! see paistab ju läbi ja igatihel on üsna selgesti näha su konjunktuurid!“

„Ma ei mõista, proua, miks preili Pindile nii palavalt soovitasite Ameerika sõita oma muusikaõppimist jätkama.“

— Ah, paike, saage aru, ta elab ju otse mu kõige lähemas naabruses.“

Varapäästja. „Täna öösel päästis me naine mu suurest kahjust.“

— Tõesti? Kuis juhtus see?“

„Varas oli läbi akna magamistuppa tunginud ja kobas läbi kõik mu taskud ja rahatasku, kuid neis ei olnud enam penni — mu naine oli kobajast juba ette jõudnud.“

E.H. Nunes

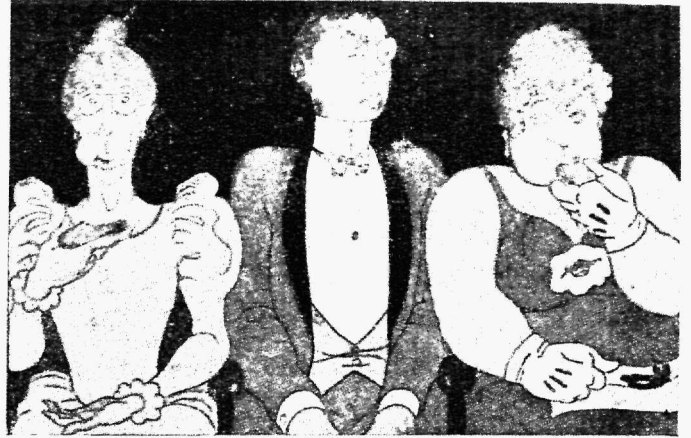
„Kes seal metsas laulab?“

„See on ju isa. Ta laulab nüüd alati „Kes on sind, sa ilus mets!“

„Sest saadik, kui ta metsaga hangeldades rikkaks sai, on see ta armsam laul.“

Sõbralik hoiatus. Keegi, kes laadalt hobuse ostnud, kiidab seda iga moodi oma sõbrale. „Kas tead“, ütleb „see loom on täiesti sama tark kui minagi!“

Sõber: „Jumala pärast, inimene, ära sellest nii laialt kõnele, võib olla, tahad hobuse ehk kord ära müüa.“

Berliini teatris. Hirmus! Viimasel ajal on teatrietendustel olles ikka tunne, nagu istuksid kusagil söögilauas.

Raske ülesanne. Tõusik (maalikunstnikule): „Tahan, et minust miniatüüri maalite — aga, palun, elusuuruse; maksan hea tasu.“

Kirjavastused.

J. K—s V—as. „Suve romaani“ tõlge nõrk. Jääh tarvitamata.

K. E. Tartus. Teil näib palju tundmust olevat, sellest sarnane sõnade rohkus, nagu:

„Õõ on nii sala, sünge ja pime, kõik on nii õudne ja tume... Olen õõs üksinda, üksinda, olen üksinda, üksinda. — Sinuta.“

Ei kõlba meile.

E. K-g. Tartus. Meil on uputus Rabindranath Tagore tõlgetest. Palume mitte enam saata. Meie ei taha seda moehaigust kaasa teha.

Toimetusele saadetud kirjandus.

Kuidas võrsusid koduloomad ja kultuuritaimed. V. Lunkevici järele A. Rõuk. Piltidega. 1922.

Perekonnaelu loomariigis. V. Lunkevici järele A. Rõuk. Piltidega. 1922.

Rändlindude teekonnad. J. Poljansky järele A. Rõuk. „Sõna“ kirjastus. MCM X X III.

Dr. Fr. R. Kreutzvaldi mälestuse jäädvustamise põhikiri. Võrus, 1923.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.

Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

Helsingi riidekauplus,

Tallinn, W. Karja tän. 7. Telef. 1209.

Maitserikas ja suur walik kõigist tarvilikudest riidekaupadest. — Hinnad odavad. —

OSKAR VIHKMANNI

KELLASEPÄÄRI JA ESIMESEKLASSI PARANDUSTÖÖKODA

-- VIRU TÄNAV Nr. 15 --

KOIGE PAREM EN GROS OSTUKOHT

A. S.

RÄPINA PABERIVABRIK

JUHATUS JA PEAKONTOR; TARTUS, PÕIK TÄN. NR. 6,
KÕNETRAAT: 29,

OSAKONNAD: TALLINNAS, MAAKRI TÄN. 4, KÕNETR. 6-54 ja
PÄRNUS, NIKOLAI TÄN. 6, KÕNETRAAT 46.

Pakub omast ladust järgmisi kaupu:

PABERIT:

albumi-, kirjutuse-, joonistuse-, filtreerimise-, krepp-, suitsupaberit nr. 9 ja 666,
pakkimispaberit: spetsiaal suur formaat lilleäridele, kuivatuspaberit, kartongi,
pergamiini, lauakartongi, pappi - pruuni ja valget, maslenkat, raamatute ja
vihkude ümbriku paberit, paberkotte; paber raamatukõljjatele - suures valikus;

:-: **kõiksuğu kooli-, kontori- ja kantseleitarbeasju.** :-:

Soovitan

heas väljavalikus

saapaid, kingi, kalosse, naister. kõr-
geid vilikalosse, hobuseriistu, tshu-
madane, reisirihmu, käekotte ja
rahataskuid, laste võimlemiskingi
ja kooliranitsaid.

M. Dubas.

Tallinnas, Jaani tänav nr. 6. Kõnetraat 22-19.

Põlluharija ja tarvitaja linnas kui ka maal!

Kas oled selle üle kunagi tõsiselt järele mõtelnud, kuidas oma majanduslist seisukorda parandada ja ülearuste kulutuste eest hoida?

Jõukaks saab iga hoolas põlluharija ja tööline ainult siis, kui tema töövaev tema oma tarvitada ja valitseda jääb.

Kehvaks jääb põlluharija ja tööline siis, kui üksikud isikud tema töövilja ilma täie vastutasuta oma kätte koguvad.

Mida jõukam iga üksik kodanik, seda õnnelikum on terve rahvas ja seda kindlam riigi majandusline seisukord.

Mida rohkem üksikuid rikkaid, seda vähem varandust on laialistel rahvahulkadel ja seda viletsam ja kindlusetum ka rahva ja riigi majandusline seisukord.

Sarnast majanduslist olukorda, kus hulkade varandus üksikute kätte ei koondunud, vaid igale tema õige osa jääb, aitab luua

ühistegevus.

Kui tarvitaja kaubad ostab oma tarvitajate- ehk majandusühisusest, jääb kaubavahetusest ühisusele ülejäänud raha tema enesele.

Kui põlluharija põllusaadused müüb oma ühistegeliste ettevõtetele, jääb selle ettevõtte kasu ka tema enesele.

Peale selle saab tarvitaja oma ühisusest õige kauba õige hinna ja mõõduga ning põlluharija oma põllusaaduste eest täie hinna.

Iga penniga, mida tarvitaja ehk põlluharija eraettevõtjale ehk erakaupmehele viib, suurendab tema üksikute rikaste hulka ja vähendab rahva üldist jõukust.

Üksikult omaette tegutsedes ei suuda Teie oma majanduslise olukorra kindlustamiseks palju ära teha.

Naabritega kokku astudes suudate Teie ühiselt võtta oma kätte kõik kaupade jaotuse, põllusaaduste turule saatmise ja lõpuks ka tarbeainete valmistuse. Mida rutemalt see sünnib, seda rutemalt kaob üksikute rahaline ülivõim ja laialiste rahvahulkade majandusline viletsus.

20 protsenti Eesti rahvast saavadki oma kaubad juba ühistegeliste asutuste kaudu. 20 protsenti põlluharijate ja teiste töötajate tööviljast tekkinud vahekasu tuleb tema enesele juba tagasi, 80 protsenti läheb aga veel üksikute rikastamiseks.

Igal põlluharijal,

töölisel ja haridustegelasel tuleb kaasa aidata, et ühistegeliste asutuste võrk Eestis tiheneks ja majanduselu arenemine õigetele radadele juhitaks.

Nõu ja juhatus tarvitajate- ja majandusühisuste asutamiseks annab igal ajal üleriikline tarvitajate suurkaubanduslise ostu-müügi, omatööstuse ja nõuande keskkoh

**Eesti Tarvitajate Keskühisus.
Tallinnas, Estonia puiestee nr. 15.**

Tartu näitusel

31. augustist — 4. sept. 1923. a.

SOOVITAB ALANDATUD HINDADEGA:

WOLF'i lokomobiilid ja auru-
rehepeksumasinaid ja kõiksugu
põllutööriistu, originaal Ameerika,
Inglise, Rootsi ja Saksa vabrikutest.
Naftamootorid, automobiilid „STEYR“,
rauatööstuse masinad, puutööstuse
masinad j. n. e.

^{A/}_s **V. Schneider & Co**
Tallinnas.

Osakond Tartus, Holmi tän. 4.

„AGU“

on loetavam Eesti ajakiri.

„AGU“ on sisuliselt kõige huvitavam ja mitmekesisem ajakiri.

„AGU“ on kõige pildirikkam ajakiri.

„AGU“ ilmub korralikult igal nädalal, tema kestev ilmumine on kindlustatud „PÄEVALEHE“ osauhisuse poolt.

„AGU“ toob ainult väärtuslikku ja kõlbulikku lugemismaterjaali.

„AGU“ toob pilte tähtsamatest sündmustest, tegelastest ja kujutavast kunstist.

„AGU“ ei peaks üheski majas puuduma!

Tellige „AGU“ ja soovitage kõigile oma tuttavatele!

„AO“ tellimise hind: ühes kuus 120 mk.
 kahes „ 240 „
 kolmes „ 360 „
 Üksiknumber 30 „

„AOS“ kuulutamine on kasulik, sest ajakirja, iseäranis pildiajakirja, ei visata kohe ära nagu ajalehte, vaid hoitakse alal ja võetakse mitmel korral kätte.

Nii on ajakirja kuulutusel **kestev mõju!**

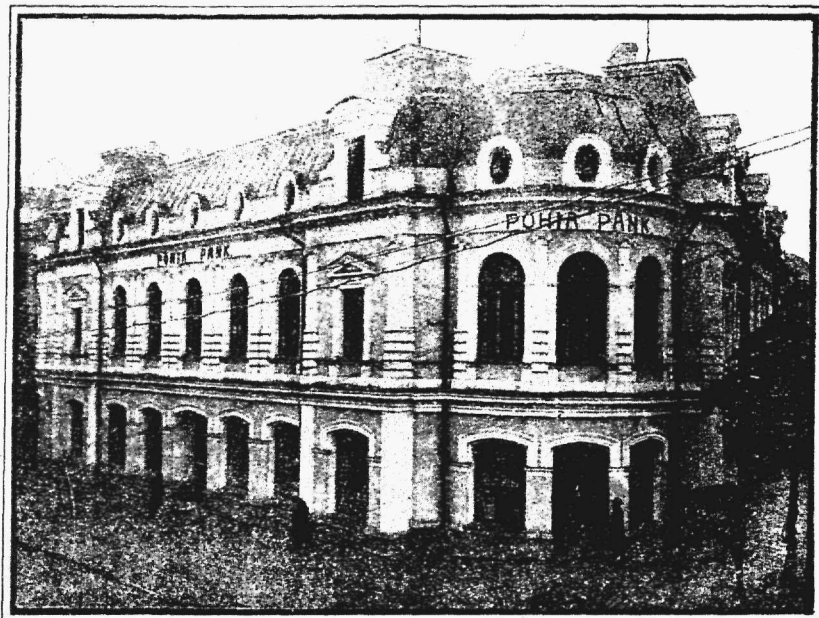
Kulutuste hind: 1 lehekülj 3500 marka
 1/2 „ 1750 „
 1/4 „ 875 „
 1/8 „ 440 „
 1/16 „ 220 „

Tellimisi ja kuulutusi võtab vastu „PÄEVALEHE“ ja ajakirja „AGU“

kontor Tallinnas, Pikk tän. 2.

Kirjade aadress: Tallinn, Pikk tän. 2, „Agu“.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus
(Päevaleht).

Põhja Pank

A.-S.

Tallinnas, Suur Karja tänav nr. 20, omas majas.

OSAKONNAD: Tartus, Viljandis, Võrus, Abja-Paluoja ja Türi-Allikul.

Korrespondendid kõigis kodumaa kui ka kõigis suuremates linnades väljamaal.

Telegrammi aadress: „Pohipank“.

Pank võtab raha hoiule, annab välja laenusid, ostab ja müüb väljamaa raha ja toimetab kõiksugu pangaoperatsioone kodu- ja väljamaal.